

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

DĚTSKÉ DOMOVY
A
ZAČLENĚNÍ DĚTÍ DO SPOLEČNOSTI

Vedoucí práce: Mgr. Michal Kaplánek, Th.D

Autor práce: Petra Antlová
Studijní obor: Pedagog volného času
Ročník: pátý

2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Pikula Aneta

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Michalu Kaplánkovi, Th.D.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

Úvod	8
1. RODINA A JEJÍ VÝZNAM PRO DÍTĚ	9
1. 1. Pojejí rodiny	9
1. 2. Význam rodiny – uspokojování psychologických potřeb dítěte a rodičů	10
1. 3. Příčiny umístění dětí do dětských domovů	14
2. DÍTĚ V NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČI	16
2. 1. Systém náhradní rodinné péče v České republice	16
2. 1. 1. Osvojení (adopce)	18
2. 1. 2. Pěstounská péče	20
2. 1. 2. 1. SOS dětské vesničky	22
2. 1. 3. Poručenství	23
2. 1. 4. Svěření dítěte do péče jiného občana než rodiče	24
2. 2. Děti přicházející do náhradní rodinné péče	25
3. HLAVNÍ DRUHY ZAŘÍZENÍ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A JEJICH CHARAKTERISTIKA	25
3. 1. Ústavní výchova	25
3. 2. Funkce ústavů	26
3. 3. Rizika ústavní péče	28
3. 4. Hlavní druhy zařízení ústavní péče	29
3. 4. 1. Ústavní zařízení pro nejmenší děti	30
3. 4. 2. Diagnostické ústavy	30

3. 4. 3. Dětské domovy	32
3. 4. 4. Dětské domovy se školou	32
3. 4. 5. Výchovné ústavy	32
4. DĚTSKÉ DOMOVY	33
4. 1. Historie dětských domovů	34
4. 2. Dvojitý typ dětských domovů	37
4. 2. 1. Internátní typ dětského domova	37
4. 2. 2. Rodinný typ dětského domova	38
4. 3. Úkoly dětských domovů	39
5. VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ V DĚTSKÝCH DOMOVECH	40
5. 1. Osobnost vychovatele	41
5. 2. Výchova a vzdělávání v dětských domovech	44
5. 3. Výchova a vzdělávání v době mimo vyučování	47
5. 3. 1. Odpočinkové a rekreační činnosti	48
5. 3. 2. Zájmové činnosti	49
5. 3. 3. Sebeobslužné a veřejně prospěšné činnosti	50
5. 3. 4. Příprava na vyučování	51
5. 4. Spontánní skupiny a činnosti	52
5.5. Hra	53
6. DĚTI Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ A JEJICH PŘÍPRAVENOST NA „NORMÁLNÍ ŽIVOT“	54
6. 1. Použité metody a organizace výzkumného vzorku	55
6. 2. Stanovení cíle ve výzkumného vzorku	56
6. 3. Charakteristika výzkumného vzorku, interpretace dat	56
6. 4. Vyhodnocení a interpretace výsledků	59
6. 4. 1. Vzdělání	59

6. 4. 2. Délka pobytu v dětském domově	60
6. 4. 3. Odchod z dětského domova po dosažení zletilosti	61
6. 4. 4. Představa o vlastní budoucnosti	62
6. 4. 5. Představa o bydlení	64
6. 4. 6. Založení vlastní rodiny v budoucnu... ..	65
6. 4. 7. Snaha najít si zaměstnání	67
6. 4. 8. Životní cíl	68
6. 4. 9. Schopnost se o sebe postarat	69
6. 4. 10. Finanční potřeby	70
6. 4. 11. Zájmová činnost	71
6. 4. 12. Důvěra – hledání pomoci	73
6. 4. 13. Žebříček hodnot	74
Závěr	76
Seznam literatury	78
Příloha	80
Abstrakt	84

Úvod

Ne každé dítě má to štěstí vyrůstat v milující rodině, která je schopna a zároveň chce svému dítěti poskytnout vše, co pro svůj život potřebuje. Zejména poskytnout dítěti pocit jistoty a bezpečí, pocit, že je bez výhrad milováno lidmi, kteří se na kvalitě jeho života a vývoji osobnosti podílejí. Přirozené je, že těmito lidmi by měli být rodiče. Bohužel ne všichni jsou schopni být svému dítěti „opravdovými“ rodiči, kteří svou rodičovskou roli plní, tak jak od nich společnost očekává. Tato slova naznačují, že se ve své práci zabývám problematikou náhradní rodinné péče a ústavní péči.

Zajímala jsem se, jak se děti vyrůstající bez rodičovské lásky s tímto handicapem vyrovnávají a jak se k této problematice staví.

V teoretické části se zabývám důležitostmi rodiny a příčinami pro umístění dětí do náhradní rodinné péče a ústavní péče. Popisuji systém náhradní rodinné péče v České republice a zařízení ústavní výchovy. Soustředila jsem se hlavně na dětské domovy a výchovu a vzdělávání probíhající v dětských domovech.

Hlavní cílem teoretické části mé práce je poskytnout základní informace o náhradní rodinné péči a ústavní péči. Dále pak hlubší poznání života v dětském domově a výchovně vzdělávací činnosti v dětském domově.

Cílem mé praktické části práce bylo zjistit, jak dalece jsou děti z dětských domovů připravené na budoucí život po odchodu z dětského domova. Dítě, které je zvyklé na pomocnou ruku svého vychovatele, který plní roli nejen učitele, ale také rodiče či kamaráda, se jednoho dne ocitne úplně samo se svými problémy. Zjišťovala jsem představy dětí o jejich budoucím povolání, o bydlení a samostatném životě, který je plný překážek. Použila jsem dotazník, který vyplňovaly děti v rozmezí 13 – 18 let, tedy ve věku těsně předtím, než opustí „mateřskou náruč dětského domova“.

1. RODINA A JEJÍ VÝZNAM PRO DÍTĚ

Prostřednictvím této kapitoly chci nastínit, jak neopomenutelné místo v životě dítěte zaujímá jeho rodina. Tím nechci říci, že ostatní lidé, ať už příbuzní či známí rodiny, kteří dítě nějakým způsobem ovlivňují a utvářejí, nemají také své důležité místo v jeho životě. V každém případě se budu zmiňovat zejména o rodičích dítěte, kteří by mu měli být nablízku již od jeho narození a provázet jej až do jeho dospělosti, a to s upřímnou láskou. Dítě považuje za své rodiče ty osoby, které se k němu „rodičovsky“ chovají (jak to uvádí ve svých knihách vážený a dlouholetý dětský psycholog Zdeněk Matějček). Touto myšlenkou chci navázat na to, že dítěti v podstatě nezáleží, zda jsou to rodiče vlastní či náhradní, ale záleží mu na tom, zda se k němu jako „rodiče“ chovají a přijímají dítě za „své“. V této souvislosti pak hovoříme o rodičovství psychologickém.

1.1. Pojetí rodiny

Pojetí rodiny může zahrnovat např. psychologické, sociologické, ekonomické či etické hledisko. Rodinu lze jen těžko definovat obecně a jednotně, proto uvádím různá pojetí a vymezení rodiny.

„V sociologickém pohledu, jak dokládá například I. Možný (1990), je rodina základní, sociálně regulovaný útvar společnosti a prochází v průběhu lidské historie složitými strukturálními a funkcionálními přeměnami.“¹

Kramer pojímá rodinu jako „skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adoptí nebo společenským uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby,

---

¹ MLČÁK, Z., Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny, Ostrava: Repronis 1996, s. 58

může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.“²

Podle Máchové lze rodinu chápat jako „společensky schválenou formu stálého soužití skupiny osob, které jsou spojeny manželskými, pokrevními nebo adoptivními vztahy. Tyto osoby spolu zpravidla bydlí a realizují sociálně uznávanou dělbu úkolů a rolí, z nichž nejzávažnější se týkají výživy a výchovy dětí.“³

Dunovský chápe rodinu jako „malou sociální skupinu, jejímž základem je svazek muže a ženy a pokrevní (či jiný jej substituující) vztah rodičů a dětí. Členové rodiny naplňují při svém soužití ve společné domácnosti společensky determinované role a funkce. Rodina je základní biopsychosociální systém, průsečík života individua, skupiny a společnosti. Při hodnocení rodinného prostředí je důležitá kvalita biologické a reprodukční, ekonomické a zabezpečovací, emocionální či kulturně psychologické a socializačně výchovné funkce.“⁴

1. 2. Význam rodiny - uspokojování psychologických potřeb dítěte a rodičů

Rodina poskytuje dítěti domov. Matějček uvádí, že pojem domova se v dětech vytváří velice brzy. Je už předznamenán naším vlastním pojetím domova, naší vlastní zkušeností. Lidé jsou tu důležitější než místo. Lidské vztahy jsou tu důležitější než kdovíjaké známky blahobytu. A co ve svém domově děti získaly, to mají tendenci předávat dál.⁵

Jak dítě vnímá pojem rodina? Pro dítě nejsou příliš důležité vnější znaky rodiny. Dítě může i nemusí vnímat rodinu jako situaci, kdy se o ně stará jedna osoba nebo více osob, kdy jsou vzájemné svazky jeho lidí potvrzeny či nepotvrzeny zákonem, kdy děti jsou tzv. vlastní či nevlastní. Aby se dítě vyvíjelo zdravě po duševní

---

² KRAMER, H., Psychologie rodiny, Praha: Portál 2001, s. 22

³ MLČÁK, Z., Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny, Ostrava: Repronis 1996, s. 58

⁴ MLČÁK, Z., Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny, Repronis, Ostrava: Repronis 1996, s. 63

⁵ Srov. MATEJČEK, Z., O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Praha: Portál 1994, s. 14

a charakterové stránce a stalo se užitečným pro společnost, potřebuje vyrůstat ve stálém, citově příznivém, vřelém a přijímajícím prostředí. Takovým prostředím by především měla být rodina. Z tohoto vychází již výše zmíněné pojetí těch, kteří jsou „jeho“ lidé – ti, kteří se k dítěti mateřsky a otcovsky chovají.

Jen rodina stojí na začátku vývoje dítěte, čímž má možnost ovlivňovat jeho nejcitlivější fáze. Rodina může nejpřirozeněji a nejvydatněji uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. Zároveň je modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese do svého dalšího života a s nímž bude srovnávat vztahy, do kterých vstoupí.⁶

Trochu jinak formulovaný, ale v podstatě stejný pohled na pojetí domova a jeho nezbytnosti v životě dítěte, uvádí také psycholog Helus. Domov je nezbytný pro bohatý rozvoj osobnosti dítěte. Domov by měl být místem, o které se dítě nemusí bát, místem, ve kterém vyžívá, ze kterého vykračuje do světa a do kterého se opět vrací. Domov je zvláštní společenství, zcela jedinečné a neopakovatelné. Základem domova je vroucí, vzájemný vztah lidí, kteří se mají rádi, spoléhají jeden na druhého, mají společné názory a zájmy, pomáhají si atd. Společné podílení se na tvorbě domova těmi, kteří v něm žijí, patří mezi první vklady dítěte do společenství lidí. Znamená to, že dítě od svých prvních dnů života vnímá pocit domova a zároveň svou existencí tento pocit prohlubuje ve svých rodičích. Pociť domova není utvářen jen lidmi, kteří v něm žijí, ale i postoji, chováním těchto lidí a okolními věcmi, které na něj mohou pozitivně či negativně působit, rozvíjet či utlumovat jeho osobnost.⁷

Rodina se promítá do dítěte životním způsobem, naplňováním času, vzájemným chováním členů, způsobem, jakým řeší problémy, zda se mají rádi či ne atd. Rodina není jen vnějším prostřednictvím dítěte, ale vstupuje, tvoří a přeměňuje nitro dítěte, stává se zdrojem jeho názorů a postojů, které budou ovlivňovat jeho vlastní budoucí rodinu i výchovu dětí. Během života v rodině si dítě vytváří sen o své vlastní budoucí rodině, který v průběhu dětství a dospívání vyžívá a s ním i děti a dospívající. Jestliže

---

⁶ Srov. MATĚJČEK, Z., O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Praha: Portál 1994, s. 15 - 17

⁷ Srov. HELUS, Z., Vyznat se v dětech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 157 - 158

mají děti důvěru ke svým rodičům, mohou jim tento sen prozradit. Rodiče tak mají příležitost se dovědět, na kolik se jim podařilo své děti ovlivnit a dosáhnout toho, že chtějí takový domov, který jim poskytli, nebo naopak zjistí, v čem by měl být jiný. Toto zjištění je pro rodiče jistě cenné a pokud ještě všichni žijí společně, může se mnoho věcí napravit.⁸

Pro zdravý vývoj osobnosti dítěte je důležité, aby byly uspokojovány tyto **základní psychické potřeby**:

- Potřeba stimulace, tj. přívod množství, kvality, proměnlivosti podnětů, což vede k aktivitě organismu.
- Potřeba smysluplného světa, tzn. mají-li se z podnětů stát poznatky a zkušenosti, musí mít řád a smysl, což umožňuje učit se; nabývat zkušenosti; přizpůsobovat se životním podmínkám, osvojovat si strategie společenského chování aj.
- Potřeba životní jistoty. Tato potřeba je naplňována citovými mezilidskými vztahy a zbavuje úzkosti, dodává pocit bezpečí, umožňuje cílevědomou poznávací, pracovní a společenskou aktivitu.
- Potřeba pozitivní identity (vlastního „já“). Znamená pozitivní přijetí sebe sama a své společenské hodnoty.
- Potřeba otevřené budoucnosti, naděje a životní perspektivy. Umožňuje uspokojivé prožívání života (naopak ztráta uzavřené budoucnosti vede k zoufalství).⁹

Neuspokojováním základních psychických potřeb nastává psychický stav, kterým je psychická deprivace. Tyto potřeby se však netýkají jen dětského věku, ale působí v celém životě člověka až do stáří.

Matějček považuje potřebu jistoty za nejvýznamnější. Podle úrovně jistoty, kterou v rodině dítě zažívá, si vytváří sebe-jistotu, sebe-vědomí. Rodina by měla

---

⁸ Srov. HELUS, Z., Vyznat se v dětech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 101-102

⁹ Srov. MATĚJČEK Z. a kol., Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny, Praha: Portál 1999, s. 56

znamenat pro dítě základní životní jistotu. Je to ten nejlepší vklad, který mu „jeho“ lidé mohou dát a je v jejich moci.¹⁰

Rodina je místo hlubokých a trvalých citových vztahů, v nichž je uspokojována i potřeba životní jistoty. Děti lásku rodičů přijímají i opětují. Díky citovému vztahu vzniká naděje, že i když děti z rodiny odejdou a založí svou vlastní, přesto ji neopustí. V normálně fungující rodině se citová angažovanost, tím jak děti vyrůstají a odrůstají, přetváří a vyvíjí, ale nepomíjí.¹¹

Uspokojování základních psychických potřeb se děje nejen ze strany rodičů vůči dítěti, nýbrž i děti soužitím s rodiči, uspokojují jejich psychické potřeby. S tím souvisí ta skutečnost, že dítě je velmi pohyblivý živel, se kterým není nouze o zábavu ani o starosti a úzkosti. Manželé, kteří nemohou mít děti a touží po nich, cítí určitou prázdnotu kolem sebe, protože jim schází specifická stimulace, kterou poskytuje právě dítě – živoucí, vyvíjející se a lidská bytost, jež s nimi sdílí život a za níž mají zodpovědnost. Proto se tito lidé stávají adoptivními rodiči či pěstouny s cílem naplnit svou potřebu žít plně a mít práci i starosti, které do jejich života právě dítě přináší.

Soužitím s dítětem rodiče získávají zkušenosti i poznatky. Jen díky dítěti mohou zjistit, co je radost a uspokojení z toho, že se jejich dítě má k světu, je zdravé, druzí jej oceňují a mají rádi, ale také zažít úzkost, když je nemocné, zklamání, když se mu něco nedaří, bolest, když je „nevděčné“ atd. Děti v blízkosti rodičů se stávají dospělými a rodiče zrají k životní moudrosti. To znamená, že soužití s dítětem se všichni (jak vlastní tak náhradní) rodiče teprve učí.

Rodiče i děti jsou k sobě vázání vzájemným citovým vztahem až do stáří, kdy budou mít na koho myslet a mít někoho „svého“. Děti poskytují také rodičům společenskou hodnost. Blízcí i širší okolí, tedy celá společnost musí vzít na vědomí poslání rodiče. Tato společenská hodnost a vědomí vlastního významu a hodnoty

---

¹⁰ Srov. MATĚJČEK, Z., O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Praha: Portál 1994, s. 16 - 17

¹¹ Srov. MATĚJČEK, Z., O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Praha: Portál 1994, s. 30 - 31

vyplývá z toho, že rodiče někdo potřebuje, někomu pomáhají a on je na nich závislý. Děti také otevírají rodičům jejich budoucnost, kteří se i na jejich budoucnosti podílejí. K roli rodiče tedy patří možnost angažovat se na budoucnosti dítěte, plánovat a formovat ji. S ohledem na dítě předvídají, formují a plánují i svou vlastní budoucnost. Děti získávají od rodičů nejen genetický vklad, ale i to, co získaly výchovou a životem s nimi. A to vše bude pokračovat, až tu rodiče nebudou.“¹²

1. 3. Příčiny umístění dětí do dětských domovů

Neplní-li rodina své funkce, stává se rodinou dysfunkční. Objevují se také případy psychologicky afunkčních rodin, které své funkce nejen, že neplní, ale způsobují negativní vlivy.¹³

Miroslav Vocilka uvádí šest primárních příčin, které jsou nejčastějším důvodem pro umístění dítěte do dětského domova:

1. Alkoholismus a jiné návykové látky. Hlavně se jedná o alkohol, který je v naší společnosti často tolerovaným jevem. Alkoholismus má negativní dopad na výchovu a vývoj dítěte v rodině, rodič – alkoholik – se stává špatným rodičem, a členové rodiny často fyzicky a psychicky strádají.
2. Prostituce. Motivy k sexuálnímu styku za úplatu jsou různé. Často se uvádí vliv špatných sociálních podmínek, chudoba. Prostituce je většinou provozována během noci. Matka potom celý den prospí a dítě se stává bezprizorní. V horších případech si matka vodí klienty do bytu a dítě se stává svědkem její prostituce, což nepříspěvá jeho zdárnému psychickému a morálnímu vývoji.
3. Zneužívání a týrání dětí. Dítě je fyzicky nebo psychicky napadáno (často jeho rodiči) a je ohrožován jeho další vývoj. Dále se zde řadí sexuální zneužívání dítěte a zanedbávání péče o dítě, což vede k nedostatečnému uspokojování jeho základních potřeb. Důsledkem týrání a zneužívání dítěte jsou jeho výchova a vývoj velmi ohroženy.

¹² Srov. MATĚJČEK, Z., O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Praha: Portál 1994, s. 25 - 28

¹³ Srov. VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 26

4. Nezvládnutá výchova. Rodiče nejsou schopni dítě zvládnout. Nejčastěji se jedná o děti z rodin s nižší a s průměrnou sociální úrovní, avšak přibývá také rodin dobře situovaných, kde rodiče jsou pohlceni svou podnikatelskou činností či kariérou.
5. Nízká sociální úroveň rodiny. Příčinou nižší sociální úrovně rodiny může být rozpad rodiny, její nefunkčnost, ekonomické problémy, atd. Studie dokazují, že u dětí, které trvale žijí ve špatných socioekonomických podmínkách, dochází ke zhoršování psychického stavu poklesem IQ.
6. Trestná činnost. V důsledku trestné činnosti jednoho nebo obou rodičů dochází k umístění rodiče do nápravně výchovného zařízení a dochází k citovému strádání dítěte. Trestná činnost rodičů má negativní vliv na morální vývoj dítěte, protože rodiče se stávají vzorem pro dítě.¹⁴

„Ředitelé dětských domovů uvádějí, že stále častěji je příčinou umístění dítěte v dětském domově:

- ◆ závislost rodičů na alkoholu a drogách,
- ◆ nedostatek času a zájmu o výchovu dětí v dobře situovaných (podnikatelských) rodinách,
- ◆ nezvládnutí výchovných nároků u dětí handicapovaných či s vícečetnými vadami, které pak končí v dětském domově,
- ◆ výskyt agresivity a výchovných poruch často na bázi LMD,
- ◆ nepřipravenost rodičů na rodičovství (nezájem o dítě, neschopnost je vychovávat ...),
- ◆ zvětšující se skupina žadatelů z řad rodičů, kteří se snaží vylepšit ekonomickou situaci rodiny umístěním dítěte do dětského domova.“¹⁵

---

¹⁴ Srov. VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 26 - 31

¹⁵ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 32

2. DÍTĚ V NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČI

„Náhradní výchovná péče – je forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině. Nejčastěji jde o péči ústavní, v níž je vychováváno až do své dospělosti.

Náhradní rodinná péče – je forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině, tím je u nás zejména adopce (osvojení) a pěstounská péče.“¹⁶

„Děti přijímané do náhradní rodinné péče mají samozřejmě tytéž potřeby, požadavky a práva jako všechny ostatní děti, tj. i právo na lásku, bezpečí, výchovu a vzdělání, na zdravotní a sociální péči, na zajištěnou budoucnost a na mnoho dalších okolností, jež spolupůsobí v jejich zdravém psychosociálním vývoji. Jejich nové rodiny jim na takovýto zdravý vývoj přinášejí naději. Nároky na rodiče jsou v zásadě stejné, ať už jde o původní nebo nové rodiče, tj. osvojitele či pěstouny.“¹⁷

2. 1. Systém náhradní rodinné péče v České republice

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině se zmiňuje o čtyřech formách náhradní rodinné péče, mezi které patří osvojení, pěstounská péče, poručenství a svěření dítěte do péče jiného občana než rodiče. Systém náhradní rodinné péče souvisí s procesem zprostředkování náhradní rodinné péče. Tento proces se uskutečňuje na základě právních ustanovení zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Zprostředkování náhradní rodinné péče zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, mezi které patří krajské úřady, obecní úřady obce s rozšířenou působností (popř. magistráty), obecní úřady, ministerstvo (MPSV) a Úřad (tj. Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí, Brno).

¹⁶ MATĚJČEK Z. a kol., Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny, Praha: Portál 1999, s. 31

¹⁷ MATĚJČEK, Z. a kol., Osvojení a pěstounská péče, Praha: Portál 2002, s. 20

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí se zmiňuje pouze o zprostředkování osvojení a pěstounské péče. „Zprostředkování osvojení a pěstounské péče spočívá ve vyhledávání dětí uvedených v § 2 odst. 2 vhodných k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče a nalezení vhodných osvojitelů nebo pěstounů pro tyto děti. Osvojení nebo pěstounská péče v České republice a osvojení dětí z ciziny do České republiky se zprostředkuje jen na žádost fyzické osoby, která má zájem osvojit dítě nebo přijmout dítě do pěstounské péče; žádost občana České republiky, který má na jejím území trvalý pobyt, a cizince, který má na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo který je podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území české republiky, hlášen k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů (dále jen „žadatel“) se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností.“¹⁸

„Zprostředkování osvojení a svěřeni dítěte do pěstounské péče v České republice zajišťují krajské úřady a ministerstvo. Zprostředkování osvojení dětí z České republiky do ciziny nebo dětí z ciziny do České republiky zajišťuje Úřad. Zprostředkování osvojení se neprovádí v případě, že rodiče dali souhlas k osvojení dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům, nebo podal-li návrh na osvojení manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Zprostředkování pěstounské péče se neprovádí, podala-li návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině.“¹⁹

O zprostředkování poručenství, jako další formě náhradní rodinné péče, se zákon o sociálně-právní ochraně nezmiňuje. Žadatelé o náhradní rodinnou péči mohou být i osoby, které mají zájem stát se poručníky. Je možno říci, že tyto osoby mají zvláštní postavení v procesu zprostředkování náhradní rodinné péče a patří také mezi „žadatele“, kterým může být uložena povinnost účastnit se přípravy dítěte do rodiny.

¹⁸ § 20 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

¹⁹ § 20 odst. 2 a 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

V případě formy náhradní rodinné péče, tj. svěřeni dítěte do péče jiného občana než rodiče, se nejedná o občana jako „žadatele“. Jedná se totiž o formu náhradní rodinné péče, u níž se zprostředkování neprovádí. Z tohoto důvodu těmto občanům nemůže být ani uložena povinnost účastnit se přípravy k přijetí dítěte do rodiny.

2. 1. 1. Osvojení (adopce)

Pro zprostředkování osvojení platí následující právní ustanovení zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. „Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí (§ 31 až 37b). O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. Osvojiteli se mohou stát jen fyzické osoby, které způsobem svého života zaručují, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti. Osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. Osvojit lze jen nezletilého, jen je-li mu osvojení ku prospěchu. Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé.²⁰

„K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Je-li toto dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba také jeho souhlasu, ledaže by tím byl zmařen účel osvojení. K osvojení je třeba souhlasu rodiče, i když je nezletilý. K osvojení dítěte do ciziny je třeba souhlasu Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí.“²¹

Souhlasu rodičů osvojovaného dítěte, kteří jsou jeho zákonnými zástupci, není třeba, jestliže: „po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu si upravit v mezích svých možností své rodinné a sociální možnosti tak, aby se mohli osobně ujmout péče

---

²⁰ § 63 - § 66 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

²¹ § 67 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

o dítě, nebo po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevovali o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.“²²

O splnění výše uvedených podmínek, kdy není třeba souhlasu zákonných zástupců osvojovaného dítěte, rozhoduje soud, a to „ke dni podání návrhu orgánem sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníkem dítěte, popřípadě rodičem dítěte.“²³

Souhlasu rodičů (zákonných zástupců) osvojovaného dítěte není dále třeba, jestliže „dají souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem, nebo před orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Odvolat souhlas lze toliko do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů.“²⁴

„O svěřením dítěte, které je v ústavu z rozhodnutí soudu nebo z vůle rodičů, do péče budoucích osvojitelů, rozhoduje orgán sociálně-právní ochrany dětí.“ Jedná se o tzv. předadopční péči, kdy „před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele na jeho náklad. K osvojení je třeba také souhlasu opatrovníka, který byl osvojovanému dítěti ustanoven v řízení o osvojení.“²⁵

„Před rozhodnutím soudu o osvojení poučí osvojitele o účelu, obsahu a důsledcích osvojení. Je povinen zjistit na základě lékařského vyšetření a dalších potřebných vyšetření zdravotní stav, osobnostní dispozice osvojitelů a motivaci k osvojení a posoudit, zda se nepřičí účelům osvojení. Je povinen s výsledky svého šetření seznámit osvojitele (i zákonného zástupce osvojence) a zjistit zdravotní stav osvojence a s výsledky seznámit osvojitele (i zákonného zástupce osvojence).“²⁶

²² § 68 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

²³ § 68 odst. 3 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

²⁴ § 68a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

²⁵ § 68b a § 69 odst. 1 a 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

²⁶ § 69a - § 70 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

„Osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou, práva a povinnosti opatrovníka, popř. poručníka, který byl ustanoven, aby za rodiče tato práva a povinnosti vykonával. Osvojenec bude mít příjmení osvojitele.“²⁷

Zákon rozlišuje dva typy osvojení, a to osvojení zrušitelné a osvojení nezrušitelné. Osvojení zrušitelné (tj. osvojení I. stupně) znamená, že „soud může zrušit osvojení jen z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele. Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Osvojenec bude mít své dřívější příjmení.“ Nezrušitelné osvojení (tj. osvojení II. stupně) znamená, že „osvojit lze jen nezletilého staršího jednoho roku. Soud na návrh osvojitele rozhodne, aby osvojitel byl zapsán v matrice místo rodiče osvojence. Nezrušitelně mohou osvojit dítě pouze manželé. Výjimečně může takto osvojit dítě i osamělá osoba, jestliže jsou předpoklady, že toto osvojení bude plnit svoje společenské poslání. Toto osvojení nelze zrušit.“²⁸

2. 1. 2. Pěstounská péče

„Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů. Jediným rozhodujícím činitelem z hlediska právního je tu zájem dítěte. Svazek pěstounů s dítětem je podstatně volnější, než je tomu při osvojení, což má některé nevýhody, ale kupodivu také některé přednosti.“²⁹

Mezi typy pěstounské péče se řadí individuální a skupinová pěstounská péče. Individuální pěstounská péče probíhá v běžném rodinném prostředí, kdy dítě přijmou buď příbuzní dítěte (prarodiče a jiní příbuzní) nebo cizí osoby (jedinci, manželský pár), přičemž druhá možnost představuje „klasickou“ pěstounskou péči jako

²⁷ § 71 - § 72 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

²⁸ § 73 - § 75 zákona č. 94/1963 Sb. O rodině, ve znění pozdějších předpisů

²⁹ MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J., BUBLEOVÁ, a kol., Osvojení a pěstounská péče, Praha: Portál 2002, s. 16

dlouhodobé řešení. Skupinová pěstounská péče se vykonává v tzv. zvláštních zařízeních pro výkon pěstounské péče manželským párem nebo v SOS dětských vesničkách matkou-pěstounkou. U pěstounské péče je možný kontakt biologických rodičů s dítětem, kteří také rozhodují o nejdůležitějších otázkách týkajících se např. volby povolání nebo cestování dítěte do zahraničí, pokud nejsou zbaveni rodičovské zodpovědnosti.³⁰

V případě zprostředkování pěstounské péče platí následující právní ustanovení zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. „Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě (pěstounovi), jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřeni do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte. Dítě může být svěřeno do společné pěstounské péče manželů. Pěstounská péče může být zrušena rozhodnutím soudu jen z důležitých důvodů. Soud učiní tak vždy, jestliže o to požádá pěstoun.“³¹

„Je-li dítě v ústavní výchově z rozhodnutí soudu, může být dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem a splňuje stanovené podmínky. Do péče budoucích pěstounů může být svěřeno i dítě, které není v ústavní výchově, se souhlasem rodičů.“ Svěřeni dítěte do péče budoucích pěstounů představuje tzv. předpěstounskou péči. „Nebude-li do tří měsíců od právní moci rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče budoucích pěstounů zahájeno řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, toto rozhodnutí pozbude právní účinky. Před rozhodnutím o svěřeni dítěte do pěstounské péče je soud povinen si vyžádat vyjádření orgánů sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon této péče.“³²

„Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. Při péči o osobu dítěte vykonává přiměřená práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti, právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Pěstoun se může

---

³⁰ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol., Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny, Praha: Portál 1999, s. 35

³¹ § 45a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

³² § 45b zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

domáhat rozhodnutí soudu, má-li za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte.³³

2. 1. 2. 1. SOS dětské vesničky

SOS dětské vesničky patří mezi zařízení pro výkon skupinové pěstounské péče. Zakladatelem vesniček byl rakouský pedagog Hermann Gmeiner a první vesnička vznikla v roce 1949. V současné době existuje více než 300 dětských vesniček a přes tisíc podobných zařízení po celém světě.³⁴

„V České republice byly dětské vesničky SOS založeny v r. 1969, jsou členem mezinárodního sdružení SOS Kinderdorf International (existuje od r. 1947). Dnes jsou v České republice dvě vesničky se sto dětmi. Jako občanské sdružení jsou částečně financovány státem, částečně z dotací, darů a sbírek.“³⁵

„System SOS vesniček funguje na čtyřech základních bodech:

◆ Matka – tvoří základ rodiny. Na matku – pěstounku jsou kladeny velmi přísné nároky. Každá uchazečka je prověřována týmem specialistů Odborného centra SOS dětských vesniček. Uchazečka musí mít minimálně 25 let a neměla by být starší 35 let. Pokud žena splňuje veškeré podmínky, musí absolvovat rekvalifikační kurz. Poté vykonává nejméně půl roku roli „tety“ – pomocnice v domácnosti. Teprve potom podepisuje dohodu o výkonu pěstounské péče. Po podepsání smlouvy se stává matkou pěstounkou a může přijmout do péče první děti.

◆ Sourozenci – se navzájem stávají všechny děti, které jsou v rodině bez ohledu na svůj původ, rasu, věk a intelekt. Mají stejná práva a povinnosti. V pěstounské rodině je 6 a více dětí. Děti jsou přijímány z kojeneckých ústavů, dětských domovů a výjimečně

³³ § 45c odst. 1 a 2 zákona č. 94/1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů

³⁴ Srov. VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 16

³⁵ PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník, Praha: Portál 2003, s. 41

i z jiného prostředí. Děti navštěvují školu v obci, dětská vesnička vlastní školu nemá. Děti mohou ve vesničce zůstat i po dovršení osmnácti let. Musí ovšem platit nájem a podílet se na financování rodiny.

◆ Domek – je obydlen pouze jednou matkou a jen jí svěřenými dětmi. Cílem je, aby rodina měla své soukromí, mohla uplatňovat vlastní způsob života, přijímat návštěvy a navazovat normální rodinné vztahy.

◆ Vesnička – tvoří ji společenství jednotlivých domků a jejich obyvatel. Společenství je otevřené celému okolí, není oploceno a je volně průchozí. Je součástí většího sídlištního celku s jeho rytmem života, zvyklostmi i každodenními rituály.

„Mužský prvek je zde zastoupen osobou vedoucího vesničky, který se stará o její chod. Údržbář, psycholog a speciální pedagog bývají většinou také muži. Absence mužského prvku v pěstounské péči bývá někdy příčinou kritiky SOS vesniček. Vše má své pro i proti. Manželský pár je méně stabilní než žena – matka. Na druhou stranu mnoho chlapců, kteří prošli SOS vesničkou, se dalo na delikventní a kriminální dráhu, pravděpodobně kvůli absenci mužského prvku v rodině.“³⁶

2. 1. 3. Poručenství

Soud ustanoví poručníka dítěti: „Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Soud ustanoví poručníkem především toho, koho doporučili rodiče, není-li to v rozporu se zájmy dítěte. Nebyl-li nikdo takto doporučen, soud ustanoví poručníkem někoho z příbuzných nebo osob blízkých dítěti nebo jeho rodině, popř. jinou fyzickou osobu.

---

³⁶ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 17

Poručníky dítěte mohou být i manželé. Nemůže-li být poručníkem ustanovena fyzická osoba, soud ustanoví poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí.³⁷

„Poručník je povinen nejdéle do dvou měsíců po skončení svého poručení předložit soudu závěrečný účet ze správy jmění poručenice. Této povinnosti může soud poručníka zprostit. Funkce poručníka nezakládá vyživovací povinnost k dítěti. Soud zproští poručníka poručenství na jeho návrh. Soud poručníka odvolá, jestliže se stane pro výkon funkce poručníka nezpůsobilý nebo porušuje své povinnosti.“³⁸

2. 1. 4. Svěření dítěte do péče jiného občana než rodiče

„Svěření dítěte do péče jiného občana než rodiče se využívá spíše ke krátkodobému řešení situace dětí v případech, kdy ani jeden z rodičů nemůže náležitým způsobem zajistit výchovu dítěte, přičemž výchova u jiného občana je v zájmu dítěte.“³⁹

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině hovoří o tom, že „soud může svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba zajišťuje záruku řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Soud dá přednost zpravidla příbuznému dítěti. Dítě může být svěřeno i do společné výchovy manželů. Zemře-li jeden z manželů, zůstává dítě ve výchově druhého manžela. Do výchovy jen jednoho manžela je možno svěřit dítě pouze se souhlasem druhého manžela. Souhlasu není třeba, jestliže druhý manžel pozbyl způsobilosti k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou. Při rozhodnutí o svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče vymezí soud rozsah práv a povinností k dítěti.“⁴⁰

³⁷ § 78 - § 79 odst. 1, 2 a 3 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

³⁸ § 80 odst. 3 a 4 a § 82 1 a 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

³⁹ MATĚJČEK, Z. a kol., Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny, Praha: Portál 1999, s. 38

⁴⁰ § 45 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

2. 2. Děti přicházející do náhradní rodinné péče

Z jakých zařízení přicházejí sociálně osiřelé děti do náhradní rodinné péče a jaké děti jsou vhodné pro osvojení (adopci) a pěstounskou péči? Sociálně osiřelé děti se do nových rodin dostávají nejčastěji z porodnic, dětských nemocnic, kojeneckých ústavů, dětských domovů, diagnostických ústavů nebo jiných zařízení. Vhodné, lépe řečeno přicházející do adopce, jsou děti s méně problematickou prognózou zdravotního a psychosociálního vývoje, které mohou být předány již v raném věku. K osvojení dítěte musí být splněny právní podmínky, jako je souhlas jeho rodičů nebo zákonných zástupců s osvojením nebo jestliže soud vysloví tzv. kvalifikovaný nezájem rodičů nebo je zbaví rodičovské zodpovědnosti. Zbavení rodičovské zodpovědnosti přichází v úvahu v případech, kdy rodiče zneužívají rodičovských práv, tím, že dítě např. týrají, ohrožují jeho zdravý vývoj. Děti přicházející do pěstounské péče jsou zpravidla děti vyžadující individuální péči, dlouhodobou výchovu v náhradní rodině, děti starší, se zdravotními a psychomotorickými potížemi, skupiny sourozenců, děti jiného etnika. Také děti, u kterých nejsou splněny právní podmínky pro osvojení, zejména souhlas rodičů s osvojením.⁴¹

3. HLAVNÍ DRUHY ZAŘÍZENÍ ÚSTAVNÍ VÝCHOVY A JEJICH CHARAKTERISTIKA

3. 1. Ústavní výchova

„Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídít ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídít ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela.

---

⁴¹ Srov. MATĚJČEK, Z., KOLUCHOVÁ, J., BUBLEOVÁ, a kol. Osvojení a pěstounská péče, Praha: Portál 2002, s. 20

Z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti.

Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, která má přednost před výchovou ústavní. Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší.⁴²

„Rozhodnutí, jímž se dítě odnímá z péče rodičů a umísťuje v ústavní péči, zasahuje hluboce jak do práv rodičů, tak i do práv dítěte. Musí proto soud, než přikročí k takovému opatření, velmi pečlivě a plně vyšetřit všechny okolnosti rozhodné pro posouzení věci. Nařízením ústavní výchovy se podrobuje dítě ústavnímu režimu, do kterého nemohou rodiče zasahovat. Proto také nepřichází po dobu ústavní výchovy v úvahu otázka úpravy styku rodičů s dítětem, neboť ta vyplývá z ústavních řádů.“⁴³

„Ústavní výchova se nařizuje pouze v případech, kdy poruchy chování nezletilých nedosáhly intenzity trestného činu.“⁴⁴

3. 2. Funkce ústavů

„Ústav je do jisté míry světem pro sebe, ostrovem soběstačného řádu, v němž je život omezenější a předvídatelnější než v okolním sociálním prostředí. Ústav je spjat s třemi archaickými lidskými zkušenostmi: zkušeností rodiny, zkušeností obce a zkušeností vyhoštění, vyobcování.“⁴⁵

---

⁴² § 46 odst. 1 a 2 zákona č. 94/1963, Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴³ HOLUB, J., NOVÁ, H., HYKLOVÁ, J., Zákon o rodině: Komentář a předpisy související, Praha: Linde 2005 s. 118

⁴⁴ VOCILKA, M., Vybrané statě z etopedie, Most: Regionální středisko výchovy a vzdělávání 1994, s. 19

⁴⁶ HOLUB, M., NOVÁ, H., Zákon o rodině a předpisy související, Praha: Linde, 2005, s. 82

⁴⁵ MATOUŠEK, O., Ústavní péče, Praha: Sociologické nakladatelství 1995, s. 19

Aby mohlo dítě v klidu vyrůst, aby si osvojilo, co si osvojit má, potřebuje uzavřené, stálé prostředí, chráněné před vnějším chaotickým světem. Dítěti se daří dobře v prostředí omezeném jen na několik pečujících osob, na několik místností, na nejbližší okolí bydliště. Ústav je vždycky pokusem o umělý domov, azyl; má však být sférou jistoty.⁴⁶

Hlavní funkce ústavů:

1. Podpora a péče. Tato funkce je v popředí v zařízeních poskytujících náhradu za nefunkční nebo chybějící rodinu (kojenecké ústavy, dětské domovy), v ústavech pro svobodné matky s dětmi, v zařízeních pro těžce mentálně nebo fyzicky hendikepované lidi, v domovech pro bezdomovce, v domovech důchodců, v utečeneckých táborech, v nově zaváděných ošetrovatelských ústavech apod. Ve všech takovýchto zařízeních je poskytováno chybějící zázemí či péče, bez nichž se klient nemůže obejít. Kdyby tyto ústavy neexistovaly, kvalita života jejich klientů by byla nepřiměřeně nízká, v některých případech by nebyli schopni v běžných podmínkách přežít.
2. Léčba, výchova a resocializace. Tato funkce je v popředí v nemocnicích, léčebných a rehabilitačních ústavech, v zařízeních pro rizikovou mládež, v zařízeních pro propuštěné vězně atp. Společným jmenovatelem je úsilí o změnu stavu; předpokládá se, že klient opustí ústav v jiném stavu, než v jakém do něj přišel.
3. Omezení, vyloučení a represe. Tato funkce je v popředí ve věznicích, v psychiatrických zařízeních s nedobrovolnými pobyty, ve sběrných táborech pro uprchlíky apod. Kdyby tato zařízení neexistovala, společnost by byla ohrožena kriminálními osobami, lidmi trpícími akutní psychózou, neznámými cizinci.⁴⁷

---

⁴⁶ Srov. MATOUŠEK, O., Ústavní péče, Praha: Sociologické nakladatelství 1995, s. 20

⁴⁷ Srov. MATOUŠEK, O., Ústavní péče, Praha: Sociologické nakladatelství 1995, s. 22

3. 3. Rizika ústavní péče

Nejzávažnějším rizikem dlouhodobého pobytu v ústavu je tzv. hospitalismus, tedy stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky, který doprovází snížená schopnost adaptace na neústavní, civilní život. V ústavu mívá dítě plné zaopatření, někdo pro něj vaří, pere, žehlí, stará se o finance, organizuje mu práci, vytváří program pro mimopracovní aktivity apod. Dítě se stýká s omezeným počtem spoluobytel a obvykle se zaměstnanci, kteří se střídají na směny a praktikanty, kteří po absolvování praxe odcházejí a místo nich přicházejí noví.

Problémem uzavřených ústavů, tedy i zařízení pro výkon ústavní výchovy, je vznik tzv. ponorkové nemoci. Děti se stávají více introvertnějšími, klesá jejich otevřenost a vstřícnost, v chování přibývá obranných prvků, ubývá očních kontaktů, zvyšuje se význam osobního teritoria, které je prožíváno jako poslední zbytek soukromí a velmi intenzivně bráněno před průnikem ostatních.

Dalším problémem uzavřených ústavů s autoritativním režimem je šikanování. Násilí se může stát pozitivně hodnoceným způsobem uplatnění potřeb a práv jednotlivce. Vzhledem k počtu dětí také není možnost promluvit s dítětem o tom, jak by to správně mělo být.⁴⁸

Pravidelným problémem ústavů je ztráta soukromí. Je to daň, kterou děti platí za pobyt v ústavu. Někdy je soukromí omezeno jen málo, i u nás již existují dětské domovy organizované podle zkušeností z SOS dětských vesniček, v nichž děti vytvářejí „rodinné“ skupiny, kterým se věnují stále tíž vychovatelé. Jde-li o dospívající děti, jejich soukromí je chráněno podobně jako v přirozené rodině. Avšak stále přetrvávají případy, kde sdílejí malý prostor s obyvateli, které si vybrat nemohou.

---

⁴⁸ Srov. MATOUŠEK O., Ústavní péče, Praha: Sociologické nakladatelství 1995, s. 107 - 109

Dítě je neustále nuceno přizpůsobovat se jednak režimu, jednak potřebám dalších obyvatel. Jeho projevy jsou neustále pod kontrolou, ať už chtěnou či nevědomou.

Definujeme-li domov jako místo, kde nejvíce můžeme být sami sebou a nejméně musíme dodržovat konvenci svých společenských rolí. V tomto smyslu ústav domovem téměř nikdy není.

Díky kombinaci nepříznivě působícím vlivům se ústavní pobyt může stát vážným psychickým traumatem, jež člověka dlouhodobě poznamená. Typickým následkem je pak neochota a neschopnost stýkat se s lidmi, kteří nebyli podobně postiženi. Postižený se cítí dobře jen ve společnosti těch, kteří prošli stejnou zkušeností.⁴⁹

3. 4. Hlavní druhy zařízení ústavní výchovy

„Zařízení ústavní a ochranné výchovy jsou instituce v rámci českého školství, které zabezpečují výchovu jednak pro opuštěné děti, jednak pro děti a mládež s výchovnými problémy, a to ve věku chovanců 3 – 18 let. Pro tato zařízení je typické, že zajišťují trvalé či dlouhodobé ubytování a u některých jsou zřízeny i školy, které zajišťují chovancům odpovídající vzdělávání.“⁵⁰

Zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů se zmiňuje o těchto čtyřech školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. O těchto čtyřech typech se zmiňuji níže. Přestože kojenecké ústavy a kojenecké domovy nejsou součástí školských zařízení, rozhodla jsem o nich také zmínit, neboť jsou součástí ústavní a ochranné výchovy.

⁴⁹ Srov. MATOUŠEK, O., Ústavní péče, Praha: Sociologické nakladatelství 1995, s. 111 - 112

⁵⁰ PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník, Praha: Portál 2003, s. 310

3. 4. 1. Ústavní zařízení pro nejmenší děti

„Zhruba polovina ústavních zařízení pro nejmenší děti u nás má podobu „klasických“ kojeneckých ústavů. V nich je péče poskytována dětem do jednoho roku, někde je poskytována i matkám těchto dětí. Druhá polovina zařízení pro nejmenší děti jsou kojenecké domovy kombinované s dětskými domovy. Ty pečují o děti do tří let (příp. Také o jejich matky). Náklady na jejich provoz hradí zřizovatel, což je nejčastěji okresní úřad.“⁵¹

„Kojenecké ústavy slouží primárně pro dlouhodobé pobyty dětí, kterým rodina nemůže nebo nechce poskytovat přiměřenou péči. Jsou to děti ohrožené týráním nebo vadami (geneticky postižené a trpící vrozenými vadami). Menší část dětí se do ústavu dostane proto, že se narodí rodičům, kteří je opustí (matka porodí a uteče z porodnice). V některých kojeneckých ústavech jsou zřízena oddělení pro matky s dětmi, která umožňují krátkodobé i dlouhodobé pobyty těhotným matkám a matkám s malými dětmi, jež pro výchovu s dítětem nemají vhodné podmínky (nezletilé matky z diagnostických a výchovných ústavů, matky žijící v konfliktním domácím prostředí). Většina dětí je do ústavů přijímána na základě předběžného rozhodnutí soudu, jemuž předchází podnět z odborů péče o dítě okresního úřadu, z porodnic, z dětských klinik, od okresních pediatriů, někdy i od rodičů a prarodičů.“⁵²

„Děti jsou po dovršení příslušné věkové hranice předávány buď do jiného ústavu nebo do náhradní rodinné péče.“⁵³

3. 4. 2. Diagnostické ústavy

„Diagnostický ústav je školské výchovné zařízení internátního typu, vyšetřující komplexně z hlediska psychologického a pedagogického mládež s nařízenou ústavní

---

⁵¹ MATOUŠEK, O., Ústavní péče, Praha: Sociologické nakladatelství 1995, s. 66

⁵² MATOUŠEK, O., Ústavní péče, Praha: Sociologické nakladatelství 1995, s. 66

⁵³ MATOUŠEK, O., Ústavní péče, Praha: Sociologické nakladatelství 1995, s. 66

výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou, ev. mládež, o jejímž umístění do výchovného zařízení rozhodl, či byl o ně požádán zákonnými zástupci nezletilého okresní úřad.“⁵⁴

„Diagnostický ústav plní podle potřeb dítěte následující úkoly:

- ◆ diagnostické, spočívající ve vyšetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností,
- ◆ vzdělávací, v jejichž rámci se zjišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností, stanovují a realizují se vzdělávací potřeby dítěte,
- ◆ terapeutické, které prostřednictvím pedagogických a psychologických činností směřují k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování dítěte,
- ◆ výchovné a sociální, vztahující se k osobnosti dítěte, k jeho rodinné situaci a nezbytné sociálně-právní ochraně,
- ◆ organizační, související s umístováním dětí do výše uvedených zařízení v územním obvodu,
- ◆ koordinační, směřující k prohloubení a sjednocení odborných postupů ostatních zařízení v rámci obvodu diagnostického ústavu.“⁵⁵

„Diagnostický ústav zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb stanovených v zájmu rozvoje osobnosti dítěte. Diagnostické ústavy nebo v nich vytvářené výchovné skupiny se obvykle člení podle věku a pohlaví.“⁵⁶

„Po ukončení nezbytného komplexního vyšetření (nejdéle osmi týdnů) jsou svěřenci umístováni v zařízeních s dlouhodobějším pobytem (dětský domov, internátní speciální škola aj.).“⁵⁷

3.4.3. Dětský domov

⁵⁴ PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník, Praha: Portál 2003, s. 42

⁵⁵ MALACH, J., Teorie a metodika výchovy, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta 2004, s. 85

⁵⁶ MALACH, J., Teorie a metodika výchovy, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta 2004, s. 86

⁵⁷ PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník, Praha: Portál 2003, s. 42

„Dětský domov je školské internátní zařízení pro výkon ústavní výchovy mládeže. Zajišťuje výchovnou, hmotnou a sociální péči mládeži s normálním duševním vývojem, která ze závažných důvodů nemůže být vychovávána ve vlastní rodině a nemůže být osvojena nebo umístěna v jiné formě náhradní rodinné péče. Pečuje o mládež od 3 do 18 let, ev. do ukončení přípravy na povolání.“⁵⁸

3.4.4. Dětské domovy se školou

„Jejich účelem je zajišťovat péči o děti:

1. s nařízenou ústavní výchovou mají-li závažné poruchy chování nebo pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči,
2. s uloženou ochrannou výchovou,
3. jsou-li nezletilými matkami (a současně i jejich děti)

kteřé nemohou být vzdělávány v běžné škole.“⁵⁹

„Do dětského domova se školou mohou být umísťovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovní vztah, je přerazeno do výchovného ústavu.“⁶⁰

3. 4. 5. Výchovný ústav

„Výchovný ústav je součástí systému zařízení ústavní a ochranné výchovy. V České republice existují tyto druhy výchovných ústavů:

1. Dětský výchovný ústav, který pečuje o obtížně vychovatelnou mládež do doby, než ukončí docházku do základní školy nebo do zvláštní školy.
2. Výchovný ústav pro obtížně vychovatelnou mládež, která ukončila základní nebo zvláštní školu. V ústavu zůstává mládež až do věku 18, příp. 19 let, byla-li jí ústavní/ochranná výchova uložena soudem.

⁵⁸ PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník, Praha: Portál 2003, s. 41

⁵⁹ MALACH, J., Teorie a metodika výchovy, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta 2004, s. 86

⁶⁰ MALACH, J., Teorie a metodika výchovy, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta 2004, s. 86

3. Výchovný ústav pro nezletilé matky do 18, příp. 19 let věku matek. Zároveň ústav pečuje o jejich děti.

„V České republice je celkem 52 výchovných ústavů, v nichž je umístěno 2195 svěřenců (stav k 30. 9. 2001). Zřizování a činnost výchovných ústavů upravuje zákon č. 76/1978 Sb., ve znění pozdějších předpisů.“⁶¹

4. DĚTSKÉ DOMOVY

Jak již bylo výše uvedeno, dětský domov je školské internátní zařízení pro výkon ústavní výchovy mládeže, která ze závažných důvodů nemůže být vychovávána ve vlastní rodině a nemůže být osvojena nebo umístěna v jiné formě náhradní rodinné péče. Existují také soukromé dětské domovy, které nejsou školské, ale těch je v České republice pouze několik.

Do dětského domova může být umístěn pouze jedinec, u kterého není diagnostikována porucha chování, ani hluboká mentální retardace. V dětském domově se realizuje pouze ústavní výchova, nikoliv ochranná výchova.⁶²

„Může být přijato rozumově opožděné dítě, které by podle výsledku odborného vyšetření mělo být umístěno ve zvláštní škole, má-li v dětském domově sourozence a je-li možno zajistit jeho docházku do zvláštní školy.“⁶³

„Při nástupu dítěte do dětského domova se vyžaduje: zpráva o dítěti, osobní list, poslední školní vysvědčení, potvrzení o bezinfekčnosti bydliště dítěte a zdravotní list.“⁶⁴

⁶¹ PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník, Praha: Portál 2003, s. 280

⁶² Srov. VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 10

⁶³ CHALOUPKA, L., VOCILKA, M., MOUCHA, Z., Etopedie, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1986, s. 22

⁶⁴ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 10

4. 1. Historie dětských domovů

„Během starověku byly „nechtěné“ děti usmrcovány. Péče o odložené děti začíná asi ve 4. století, kdy byl v Cařihradě zřízen útulek pro opuštěné děti. První nalezištec byl založen v Miláně roku 787. Papež Inocenc III. zřídil ve 12. století v Římě při nemocnici otáčecí kolo – „torno“, byla to schránka ve zdi kláštera, do které bylo možno vložit dítě a otočením dopravit dovnitř kláštera. Toto zařízení fungovalo v některých zemích ještě počátkem 20. století.“⁶⁵

„Za první předchůdce dnešních dětských domovů můžeme pokládat dřívější sirotčince a útulky, které byly budovány na ryze charitativním základě. Jejich zakladatelé a vydržovatelé byli zpočátku filantropicky cítící, hospodářsky dostatečně silní jedinci, zpravidla šlechtici nebo církve. Ústavy poskytovaly dětem nejnужnější zaopatření. Převládala náboženská výchova. Děti pracovaly ve prospěch ústavu, školní výuce nebývala věnována dostatečná péče.“⁶⁶

„Péče o sirotky a opuštěné děti byla již v 16. století vedena dvěma směry – umístěním dětí do rodin a zřizováním ústavů. Většinou se podle daných podmínek praktikovaly současně oba tyto způsoby. Péče o opuštěné děti příslušela především obcím a vyšší orgány státní správy přispívaly na provoz sociálních zařízení jen v malé míře. Významný podíl však připadal na soukromou dobročinnost. Úroveň a rozsah poskytované péče se v jednotlivých evropských zemích lišily. Významné místo v zakládání ústavů patří Holandsku, neboť první sirotčinec byl v Amsterdamu založen již v roce 1520. Další vznikly po jeho vzoru v Německu, 1572 v Augšpurku a 1604 v Hamburku. Velký počet ústavů obecních i státních, převážně vzorně vedených, zavedl podnět k tomu, že vlastní sirotčinců byla nazývána Belgie. V Anglii se od

⁶⁵ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 19

⁶⁶ ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVA, J., Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1988, s. 161

poloviny minulého století pro tyto ústavy používal název Home – domov, který nejlépe vystihoval, co děti, které z různých důvodů o svůj domov přišly, potřebují.⁶⁷

„V dějinách výchovy se setkáváme s pedagogy, kteří ve své vlastní práci organizovali ústavy pro výchovu dětí, jež vlastní rodina nebo společnost zanedbávaly a poškozovaly. Nejvýraznější postavou těchto snah je Jan Jindřich Pestalozzi, který už v minulém století zřídil v Neuhofu výchovný ústav, který vedl s nesmírnou láskou a obětavostí. Po nezdaru zakládá další ústavy a snaží se vyburcovat veřejnost k tomu, aby se zajímala o děti, které potřebují pomoci. Práce ve výchovných ústavech hluboce ovlivnila celé pedagogické Pestalozziho dílo.“⁶⁸

„Rakousko-Uhersko, jehož jsme byli do I. světové války součástí, v péči dlouho zaostávalo za ostatní Evropou a 19. století se snažilo zpoždění dohnat. V roce 1883 bylo v Čechách již 21 ústavů pro mládež bez domova s 808 chovanci.“⁶⁹

„V roce 1908 vznikají Okresní péče o mládež jako dobrovolné spolky a později byly reorganizovány na instituce poloveřejné. Okresné péče o mládež začaly budovat síť internátních zařízení pro osiřelé, opuštěné, nebo zanedbané děti na pokrokovějších zásadách než bývalé sirotčince a polepšovny. Tyto ústavy poprvé v naší historii začaly nazývat dětskými domovy.“⁷⁰

„V první polovině 20. století, zejména po 1. a 2. světové válce, narostl počet dětí, které nemohly z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve vlastní rodině a přicházely do tzv. veřejné péče. Pro děti bez vlastní rodiny existovala tehdy možnost adopce, pěstounské péče, systém dětských domovů a nápravně výchovných a ochranných ústavů. Pěstounská péče měla již svou tradici. V mnoha krajích byly oblasti, kde se

---

⁶⁷ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 19

⁶⁸ VALENTA, V., Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova, Ústí nad Labem: Krajský pedagogický ústav 1975, s. 1

⁶⁹ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 19

⁷⁰ VALENTA, V., Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova, Ústí nad Labem: Krajský pedagogický ústav 1975, s. 2

vyskytovaly četné rodiny, které se péčí o cizí děti věnovaly. Říkalo se jim „pěstounské kolonie“, byly pod řádným dohledem a většinou dosahovaly dobrých výsledků. Z dětských domovů převažovaly spíše nízkokapacitní a pro mladistvé delikventy byly diferencovány podle míry ohrožení a podle prognózy jednotlivých případů.

Do roku 1951 u nás existovaly čtyři typy pěstounské péče:

1. Nalezenecká - navazovala na pobyt dětí v nalezinci. Děti byly svěřovány do pěstounské péče cizím osobám za úplatu.
2. Pěstounská péče vytvářená, řízená a kontrolovaná okresními spolky péče o mládež, byla příležitostnou pěstounskou péčí.
3. Rodinná kolonie – pěstounské rodiny byly v jedné obci, kde byly dobré sociální, zdravotní a ekonomické podmínky. Před rokem 1945 existovalo 10 rodinných kolonií.
4. Svěřování dětí na vychování podle soukromé dohody s rodiči, bez soudního řízení.⁷¹

„V roce 1952 byla pěstounská péče zrušena a stovky dětí musely přejít do péče ústavní v dětských domovech, které se nově budovaly. Ústavy ochranné a nápravné se rušily. V pozadí těchto ústředních rozhodnutí stál naivní ideologický předpoklad, že za socialismu sociální problémy prostě nebudou a že „vědecká“ kolektivní výchova stvoří nového socialistického člověka, oprostěného od rodinného sobectví, které se láskou a protekcí rodičů nezdravě předává z jedné generace na druhou.“⁷²

Konečně v roce 1964 byl vydán nový zákon o rodině a bylo možno opět zavést náhradní rodinnou péči. Rozšířila se adopce a začala se znovu zavádět náhradní pěstounská péče. V dětských domovech došlo ke změnám směrem k přiblížení formám rodinné výchovy.⁷³

⁷¹ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 23

⁷² VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 24

⁷³ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 25

4. 2. Dvojitý typ dětských domovů

„Dětský domov je dvojitýho typu:

- ◆ Rodinný – předpokládá se dlouhodobý pobyt v dětském domově.
- ◆ Internátní – předpokládá se krátkodobý pobyt.

Krátkodobým pobytem dítěte se rozumí doba nejvýše 2 let.⁷⁴

4. 2. 1. Internátní typ dětského domova

Základní organizační jednotkou kolektivu dětí a mládeže v dětském domově internátního typu je výchovná skupina, která může být věkově a podle pohlaví buď heterogenní nebo homogenní. Do výchovné skupiny bývají zařazovány i děti zdravotně oslabené, ale je u nich třeba počítat se zvláštním režimem. Počet dětí ve skupině se řídí podmínkami a typem dětského domova a pohybuje se od 8 do 15 dětí. V každém dětském domově jsou nejméně tři, nejvíce šest výchovných skupin a každá skupina je nejvýše patnáctičlenná.⁷⁵

„Prvořadé místo ve výchovné oblasti zaujímá v dětském domově vychovatel. Jeho hlavním úkolem je četnými podněty, důsledností a pochopením rozvíjet osobnost dítěte a usilovat o vytvoření empatie a blízkého vztahu, umožňujícího zmírnit důsledky nevhodné rodinné výchovy.“⁷⁶

„Nevýhodou internátního systému jsou některé následující poznatky:

- ◆ pro značnou část vychovatelů je vychovatelství zaměstnáním a ne povoláním,

---

⁷⁴ CHALOUPKA, L., VOCILKA, M., MOUCHA, Z., Etopedie, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1986, s. 21

⁷⁵ Srov. VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 10

⁷⁶ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 10

- ◆ vychovatelé se často střídají ve službě, čímž se často mění vnitřní mikroklíma. Dochází k nedostatečné vazbě dítěte k vychovateli, která prohlubuje citovou otupělost dětí,
- ◆ internátní systém trpí často na formalismus výchovných plánů,
- ◆ skladba výchovného kolektivu je do značné míry nepřirozená, často homogenní,
- ◆ kontakty mezi dítětem a vychovatelem mají jednostrannou vazbu (příkaz – zákaz – trest),
- ◆ individualita dítěte je často zatlačována do pozadí, systém trpí přeorganizovaností veškeré činnosti,
- ◆ výchovné skupiny jsou poměrně početné, což ztěžuje individuální přístup vychovatele k dítěti a znemožňuje navázání trvalých a hlubokých citových vazeb.⁷⁷

„Dětské domovy internátního typu jsou rodinnému prostředí nejvzdálenější. Režim, prostředí a způsob výchovy se zde podobají běžnému internátu, z kterého se děti vracejí zpět k rodičům. Ovšem děti z dětských domovů internátního typu se většinou nemají kam vrátit. A místo předpokládaného dvouletého pobytu zde často stráví řadu let.“⁷⁸

4. 2. 2. Rodinný typ dětského domova

„Základní organizační jednotkou kolektivu dětí a mládeže v dětském domově rodinného typu je rodinná buňka. Rodinnou buňku tvoří kolektiv dětí a mládeže, jehož způsob života i prostředí v dětském domově jsou přizpůsobeny životu v rodině. V jednom dětském domově rodinného typu jsou nejméně dvě, nejvíce deset rodinných buněk. Rodinná buňka je osmičlenná až desetičlenná. Sourozenci se zásadně zařazují do jedné výchovné skupiny nebo do jedné rodinné buňky.“⁷⁹

⁷⁷ VALENTA, V., Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova, Ústí nad Labem: Krajský pedagogický ústav 1975, s. 6

⁷⁸ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 11

⁷⁹ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 11

V dětském domově působí ředitel, vychovatelé, sociální pracovníce, zdravotní pracovníce, administrativní a hospodářské síly. Externě také psycholog a pediatr. V místě dětského domova děti navštěvují školu.⁸⁰

Překážky při aplikaci rodinné výchovy v heterogenní skupině podle Dr. B. Krebse:

- ◆ děti v náhradní rodině nejsou ochotné uznat náhradní rodiče za vlastní. Poznalo-li dítě vlastní matku, idealizuje si ji a touží se k ní vrátit,
- ◆ dnešní rodina má 2 – 3 děti. Náhradní rodina 8 – 10 dětí. Nejedná se tedy o malou skupinu, ale menší kolektiv, do kterého jsou děti uměle zařazené,
- ◆ v náhradní rodině žije dítě omezenou dobu po zážitcích z vlastní přirozené rodiny a vzhledem k tomu, že děti pocházejí z různých rodin, vznikají časté konflikty,
- ◆ v přirozené rodině má dítě řadu povinností vůči příslušníkům širší rodiny (dědeček, babička atd.), v náhradní rodině to téměř odpadá.⁸¹

4. 3. Úkoly dětských domovů

Mezi všeobecné úkoly dětského domova patří:

- ◆ pečovat o zdraví dětí zajistit jim podmínky pro zdárný tělesný vývoj,
- ◆ řídit duševní vývoj dítěte, jemuž chybí výchova rodinná,
- ◆ podporovat rozumový vývin dětí, prohlubovat jejich znalosti a zkušenosti, rozvíjet řeč a tvůrčí schopnosti tak, aby byly připraveny pro vstup do školy a dětské společnosti,
- ◆ odstranit výchovné defekty, jenž byly zaviněny neodpovídající výchovou předcházejícího rodinného prostředí.⁸²

⁸⁰ Srov. VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Praha, 1999, s. 12

⁸¹ VALENTA, V., Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova, Ústí nad Labem: Krajský pedagogický ústav 1975, s. 8

⁸² Srov. POPEL, Z., Příručka pro odborné zaměstnance sociálních ústavů, Praha: ROH-PRÁCE 1951, s. 231

„Posláním dětských domovů je vytvořit v podmínkách kolektivního výchovného zařízení takové prostředí, které by co nejúčinněji přispívalo k harmonickému vývoji osobnosti mladého jedince, poskytovalo mu dostatek intimity, jistoty, pocit pevného zázemí a současně dostatek podnětů a možností k rozvíjení a uspokojování jeho citových potřeb.“⁸³

„Důležitou pedagogickou zásadou je, aby požadavky kladené na děti byly přiměřené jejich možnostem, odpovídaly jejich potřebám, zájmům a respektovaly i dosavadní životní zkušenosti dětí. Právě u dětí z nepodnětného a dysfunkčního rodinného prostředí je nutné počítat s výskytem negativních vlastností, návyků, jednání a chování.“⁸⁴

Děti potřebují lásku, jistotu a pocit bezpečí. To vše naleznou prostřednictvím trvalého prostředí, které jim nahradí domov a trvalého vychovatele, který jim nahradí rodiče (především matku), která hraje neodmyslitelnou roli v životě dítěte.⁸⁵

5. VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ V DĚTSKÝCH DOMOVECH

„Na rozdíl od výchovných zařízení s denní docházkou (jesle, mateřská škola), která rodinnou výchovu pouze doplňují, ústav přebírá veškerou péči o dítě místo nefungující vlastní rodiny. Uvážíme-li vývojové, psychické a hlavně emoční potřeby dětí raného věku, pak víme, že žádná forma institucionální péče je nemůže dlouhodobě plně uspokojit. Proto pobyt každého dítěte v ústavu by měl být omezen pouze na nejnutnější dobu.“⁸⁶

---

⁸³ ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J., Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1988, s. 160

⁸⁴ VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999, s. 12

⁸⁵ Srov. VALENTA, V., Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova, Ústí nad Labem: Krajský pedagogický ústav 1975, s. 8 - 9

⁸⁶ GURÁŠOVÁ, H., a kol., Výchovná problematika v dětských zařízeních, Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví 1996, s. 78

„Posláním dětských domovů je vytvořit optimální podmínky pro všestranný rozvoj svěřených dětí, připravit je na samostatný život ve společnosti. Zaměření výchovně vzdělávacího zařízení, zajišťujícího všestrannou péči o děti od dětství až do dospělosti, s požadavky na vytvoření stabilního prostředí, které má nahradit rodinu buď trvale, nebo jen na určitou dobu.“⁸⁷

5.1. Osobnost vychovatele

Mám-li hovořit o výchově a vzdělávání v dětských domovech, je nutné si něco říci o osobnosti vychovatele, který je s dětmi v úzkém kontaktu a zásadním způsobem je ovlivňuje. Vychovatel je hlavním činitelem hlavně výchovného procesu.

„Úspěchy nebo selhání ústavní výchovy závisí nejen na profesionalitě pedagogických pracovníků, ale více než jinde na vztazích k dětem, které jsou jim svěřeny do výchovné péče.“⁸⁸

„Dítě přejímá od vychovatele poznatky o světě a je ovlivňováno jeho estetickými postoji. Vychovatel se pro něj stává i zdrojem citových prožitků. Proto se působení vychovatele ve výchovném zařízení tohoto typu neobejde bez výrazné subjektivní citové účasti, bez jeho lásky a přívětivého poměru k dětem. Pracovní činnost vychovatele v dětském domově se tedy nedá měřit pouze počtem odpracovaných hodin, počtem akcí nejrůznějšího charakteru, ani způsobem vedení administrativy, ale v první řadě podílem citové stránky k vychovatelskému povolání. Vztah k vychovatelství je charakterizován láskou k povolání, k dětem i odpovědným vztahem k rozmanité, dynamické a náročné výchovné problematice ve skupině.“⁸⁹

---

⁸⁷ HRDLÍČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 8

⁸⁸ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. a kol., Pedagogika volného času, Praha: Portál 2002, s. 139

⁸⁹ HRDLÍČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 12

Podle Vlasty Hrdličkové a Jiřiny Pávkové mezi nejdůležitější požadavky na vlastnosti vychovatele patří:

- ◆ všeobecná vzdělanost (schopnost orientovat se v základních poznacích různých věd a přehled o aktuálním dění v současném světě),
- ◆ odborná vzdělanost (speciálně v pedagogice, psychologii a příbuzných vědních disciplínách),
- ◆ pedagogický takt (spojení přiměřené náročnosti s přátelským pochopením, citem a porozuměním pro zvláštnosti jednotlivých dětí i celé skupiny, schopnost nacházet vhodné a účinné výchovné prostředky),
- ◆ náročnost (vyžadování od dětí výkonu odpovídajícímu jejich schopnostem),
- ◆ umění jednat s dětmi i dospělými (porozumět, vžít se do situace dítěte či dospělého),
- ◆ pedagogická tvořivost (přístup k řešení výchovných situací),
- ◆ postřeh a orientace (schopnost rozdělit pozornost mezi jednotlivé členy ve výchovné skupině),
- ◆ přímost (schopnost vždy jednat upřímně),
- ◆ vyjadřovací schopnost (úroveň jazykové kultury),
- ◆ schopnost společenského přizpůsobení (správný vztah k podřízeným a nadřízeným, respektování režimu dětského domova),
- ◆ rozhodnost (podtržení nutnosti splnění uložených úkolů),
- ◆ rozvážnost (citlivé ovládání vlastního chování),
- ◆ přirozené chování a jednání (otevřený a čestný přístup k nejrůznějším situacím),
- ◆ kritičnost (objektivní hodnocení dětí),
- ◆ trpělivost (taktovní zacházení s dětmi, využití nenásilných výchovných prostředků),
- ◆ schopnost sebeovládání (rovnováha citového a rozumového posouzení daných životních situací),
- ◆ zásadovost a důslednost (plnění uložených úkolů ve stanoveném termínu),
- ◆ svědomitost, iniciativní přístup (spojeno s pílí, pracovitostí, vytrvalostí v práci, projevuje se v péči o vzhled vlastní osoby, pečlivostí v osobních záležitostech).⁹⁰

---

⁹⁰ Srov. HRDLIČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 13 - 17

„Má-li se vychovatel dětského domova stát skutečným zástupcem rodičů, je zapotřebí, aby měl k dětem hluboký osobní vztah, chápal jejich psychiku, problémy i chování v nejrůznějších životních situacích. Přitom je nezbytné spojovat kritickou lásku k dítěti s mírou náročnosti, vyplývající z věku, fyzické, psychické a sociální úrovně osobnosti. Tak může vychovatel více uspokojovat potřeby a zájmy dětí, odpovědně je vést a přesvědčovat, aby pochopily, co je dobré a špatné, s čím je možné se ztotožnit a co odsoudit.“⁹¹

„Moudrá vychovatelka:

- ◆ myslí na každé jednotlivé dítě,
- ◆ zná osobní potíže každého dítěte,
- ◆ dovede vždy pochválit,
- ◆ povznáší děti, kdykoliv se jim cokoliv podaří,
- ◆ při nezdaru dává najevo soucítění a hledá jeho příčinu,
- ◆ při výchovné práci neztrácí sebeovládání,
- ◆ nemluví mnoho, zbytečně nepoučuje,
- ◆ ví, že výchova je vždy věcí míry, zlaté střední cesty, a že jde spíše o vedení než o řízení,
- ◆ ví, že zákaz je účinnější než hrozba,
- ◆ ví, že rozkaz a zákaz musí ustoupit laskavosti a přátelskému vysvětlení,
- ◆ ví, že přílišná shovívavost nevede k sebeovládání,
- ◆ dovede poskytnout dětem dostatek prostoru pro rekreaci a odpočinek,
- ◆ nedělá s dětmi jen to, co je baví, ale stále přichází s novými podněty,
- ◆ zajímá se o vnitřní svět dětí více než o jejich chování,
- ◆ umí prožívat s dětmi jejich štěstí, trpí jejich neúspěchy,
- ◆ ví, že chce-li děti získat, musí jim bezmezně fandit a nesmí si je pohněvat,
- ◆ že něha a porozumění jsou nejpřirozenější imponující silou a hodnotou výchovy,
- ◆ dovede se k dětem chovat tak, jako by to byly její vlastní děti,

---

⁹¹ HRDLIČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 12

◆ uvědomuje si, že svědomím vychovatelky je, aby každé dítě někam dovedla.“⁹²

5. 2. Výchova a vzdělávání v dětském domově

Hlavní cíle a úkoly výchovně vzdělávací práce jsou:

- a) výchova k vědeckému světovému názoru,
- b) výchova mravní,
- c) výchova pracovní,
- d) výchova estetická,
- e) výchova tělesná.⁹³

a) výchova k vědeckému světovému názoru

„Formování vědeckého světového názoru je dlouhodobý proces. Probíhá současně s duševním rozvojem dítěte, pokračuje během školní docházky, ale nekončí ani po jejím dokončení. Období dospívání je významnou etapou utváření vědeckého světového názoru, který vyžívá až v dospělosti. Přesto již v předškolním a mladším školním věku je nutné přiměřenými prostředky a formami klást jeho základy osvojováním základních poznatků o objektivních zákonitostech přírodních a společenských jevů. Jelikož charakteristickým rysem vědeckého světového názoru je syntetický pohled na svět, měl by se vychovatel ve středním školním věku, v období dospívání, již snažit tyto dílčí poznatky v praktických činnostech a situacích spojovat v ucelený názor na svět a společnost.“⁹⁴

---

⁹² BAVLÍN, J. a kol., Sborník Romové a dětské domovy, Ústí nad Labem: Občanské sdružení HNUTÍ R 1997, s. 49

⁹³ Srov. HRDLÍČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 78

⁹⁴ HRDLÍČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 98

Jedinec si vytvoří názor na vývoj světa, na jeho současný stav, pochopí své místo ve světě a identifikuje se s jeho problémy.⁹⁵

b) výchova mravní

„Mravní výchovu můžeme považovat za složitý systém složený z dalších subsložek. Lze za ně považovat:

- ◆ výchovu mravního jednání, kázně a charakterových vlastností,
- ◆ výchovu společenskou,
- ◆ výchovu humanistickou a multikulturní,
- ◆ výchovu právní,
- ◆ výchovu občanskou a politickou.⁹⁶

Závažným úkolem je pěstování vůle a formování charakterových vlastností. Důležité je naučit děti samostatnosti v mravním chování a vzbudit touhu po sebezdokonalování. Hlavně v případech, kdy byly děti umístěny do dětského domova až v pozdějším věku nebo na přechodnou dobu, není snadné potřebu sebevýchovy vypěstovat. Vychovatel musí utvářet vědomí, že práce je povinností každého člověka, učit děti samostatně vykonávat potřebné práce a vést k zájmu o poznání různých oblastí lidské činnosti. Z hlediska výchovy vztahů v kolektivu a ke kolektivu je důležité děti vést ke vzájemné úctě a pomoci ostatním členům domova a dospělým, vypěstovat si schopnost kriticky hodnotit sám sebe i ostatní, učit se odpovědnosti za své chování a jednání a vést ke vzájemné ohleduplnosti, k předcházení konfliktním situacím i k jejich řešení.⁹⁷

---

⁹⁵ Srov. MALACH, J., *Teorie a metodika výchovy*, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta 2004, s. 30

⁹⁶ MALACH, J., *Teorie a metodika výchovy*, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta 2004, s. 31

⁹⁷ HRDLÍČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., *Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 100

c) výchova pracovní

„Cílem je formování jedince schopného vykonávat v průběhu svého života takový druh práce, který mu zajistí splnění jeho potřeb a současně umožní další rozvoj společnosti jako celku. Přitom bude respektovat ekologická, ekonomická, právní a etická pravidla výkonu práce a využije přitom adekvátně nejnovějších technických řešení.“⁹⁸

V souvislosti s pracovní výchovou hovoříme také o výchově technické, výchově ekonomické a výchově trávení volného času. Trávením volného času se myslí osvojení si vhodného střídání pracovních a volnočasových aktivit vytvářející podmínky pro plné pracovní nasazení a pro dlouhodobou pracovní výkonnost a spokojenost.⁹⁹

d) výchova estetická

„Pod pojmem estetická výchova můžeme zahrnouti výchovu estetického osvojování skutečností jak v umění, tak mimo umění, tedy i pěstování smyslu pro krásu v přírodě, a v pracovním procesu, realizaci principu krásy v chování a jednání ve společnosti i ve svém nejjintimnějším soukromí. Spadá sem i výchova vkusu, který chápeme jako estetiku denního života, jenž je kultivován smysl pro krásu jevů a předmětů běžné každodenní potřeby.“¹⁰⁰

„Dětský domov by měl umožnit co nejvíce aktivizovat a rozvíjet vlastní tvořivé schopnosti v jednotlivých uměleckých oborech (ve výtvarné výchově, ve zpěvu, v recitaci, ve hře na hudební nástroj, v dramatizaci), a to buď přímo v dětském domově nebo v zájmových organizacích.“¹⁰¹

---

⁹⁸ MALACH, J., *Teorie a metodika výchovy*, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta 2004, s. 53

⁹⁹ Srov. MALACH, J., *Teorie a metodika výchovy*, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta 2004, s. 52

¹⁰⁰ MALACH, J., *Teorie a metodika výchovy*, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta 2004, s. 54

¹⁰¹ HRDLÍČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., *Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 104

e) výchova tělesná

„Základní a specifickou funkcí tělesné kultury v rámci péče společnosti o výchovu a rozvoj je působení na jeho zdraví, na formování, zdokonalování jeho tělesného a pohybového vývoje, duševního mravního a celkového rozvoje osobnosti, na uspokojování zájmu o pohybovou aktivitu, kulturní a efektivní využívání volného času. K základním složkám tělesné kultury patří:

- ◆ tělesná výchova,
- ◆ sport,
- ◆ tělocvičná rekreace.“¹⁰²

„Neméně důležité je i hledisko vzdělávací, neboť v tomto věku se rozšiřují pohybové dovednosti v různých druzích fyzické aktivity. Chlapci a dívky poznávají nové sportovní odvětví, seznamují se s významem pravidelného cvičení, správné životosprávy a pravidelného denního režimu. Upevňují se i jejich charakterové a volní vlastnosti. Významným motivačním prvkem pro posílení autority vychovatele je přímá účast vychovatele na činnostech tělovýchovného a sportovního charakteru.“¹⁰³

5.3. Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování

„Mnoho výchovných možností zahrnuje zaměstnání dětí ve volném čase. Poskytuje nejen odpočinek, zábavu a kompenzuje účinek jednostranných učebních činností, ale obsahuje i řadu dalších aspektů. Ve volném čase mohou děti poznávat různé druhy činností a oblastí života společnosti, v zájmových činnostech se formují jejich vědomosti, dovednosti a schopnosti, rozvíjejí se zájmy, utvářejí se volní vlastnosti. Činnosti ve volném čase vedou dítě také k návyku účelně využívat volný čas

---

¹⁰² MALACH, J., *Teorie a metodika výchovy*, Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta 2004, s. 57

¹⁰³ HRDLIČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., *Výchovné vzdělávací práce v dětských domovech*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 105

k upevnění tělesného a duševního zdraví, k mnohostranně vnitřně bohatému životu a k rozvoji vlastní osobnosti.“¹⁰⁴

„Činnosti různého charakteru jsou východiskem pro každodenní práci vychovatele. Činnostmi se realizují obecné výchovné cíle. Obecné výchovné cíle mají však charakter ideálů, výchovných představ a jsou abstraktnější povahy. Naopak cílevědomě řízené a motivované činnosti zařazované do denního režimu dětského domova mají povahu konkrétních opatření, v nichž se mají výchovné požadavky, ideály a cíle realizovat s ohledem na složení výchovné skupiny, potřeby i zájmy dětí.“¹⁰⁵

Výchovné a vzdělávací činnosti v době mimo vyučování (podle Pávkové, Havlíkové, Hájka):

- ◆ odpočinkové a rekreační činnosti,
- ◆ zájmové činnosti,
- ◆ sebeobslužné a veřejně prospěšné činnosti,
- ◆ příprava na vyučování.

5.3.1. Odpočinkové a rekreační činnosti

Odpočinkové činnosti jsou klidné a nenáročné. Naopak rekreační činnosti bývají pohybově náročné a nejlépe na čerstvém vzduchu. Rekreační činnosti mohou mít podobu tělovýchovných nebo manuálně pracovních činností. Odpočívat můžeme při poslechu rozhlasu nebo magnetofonu, když ležíme na lehátku, při pohybově nenáročném vycházce a dalších. Realizujeme-li odpočinkové činnosti, je nutné nezapomínat, že potřeba odpočinku a míra únavy je u každého jedince odlišná.¹⁰⁶

¹⁰⁴ HRDLIČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 54

¹⁰⁵ HRDLIČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 54

¹⁰⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. a kol., Pedagogika volného času, Praha: Portál 2002, s. 83 - 87

„Při zařazování odpočinkových a rekreačních činností bereme v úvahu kolísání výkonnosti dětí v průběhu dne. V časných ranních hodinách je nízká, pozvolna stoupá a dosahuje vrcholu přibližně mezi 9. a 10. dopolední hodinou. Následuje pozvolný pokles, nejnižší výkonnost je odpoledne mezi 13. a 15. hodinou. Potom opět poněkud stoupá, večer dochází k poklesu. Odpočinkové činnosti se do režimu dne zařazují v době největšího poklesu výkonnosti, tedy v časných ranních hodinách, po obědě a večer.“¹⁰⁷

„V dětských domovech mají kromě odpočinku po obědě ze zdravotního i výchovného hlediska velký význam také odpočinkové činnosti ve večerních hodinách. V dětských domovech s věkově různorodými výchovnými skupinami je nezbytné promyšleně diferencovat obsah i časové trvání odpočinkových činností podle věku dětí.“¹⁰⁸

5.3.2. Zájmové činnosti

„Zájmové činnosti chápeme jako cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností. Mají silný vliv na rozvoj osobnosti i na správnou společenskou orientaci.“¹⁰⁹

„Využití námětů pro zájmové činnosti je plně závislé na podmínkách dětských domovů, zájmové orientaci, schopnostech a dovednostech vychovatelů.“¹¹⁰

„Při organizaci zájmových činností v dětském domově je důležité na jedné straně umožnit dětem, aby se zapojily do odborně a organizovaně vedené zájmové činnosti, na druhé straně jim však poskytovat příležitost k tomu, aby samy mohly ve

---

¹⁰⁷ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. a kol., Pedagogika volného času, Praha: Portál 2002, s. 87

¹⁰⁸ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. a kol., Pedagogika volného času, Praha: Portál 2002, s. 88

¹⁰⁹ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. a kol., Pedagogika volného času, Praha: Portál, 2002, s. 92

¹¹⁰ HRDLÍČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 65

volném čase plně a iniciativně rozvíjet své záliby a schopnosti a uplatnit tak svou individualitu.“¹¹¹

Zájmy můžeme dělit podle úrovně činnosti, časového trvání, koncentrace, společenské hodnoty a tradičně podle obsahu.“ Dělení podle úrovně činnosti rozeznáváme činnosti aktivní (neboli produktivní) a receptivní. U časového trvání hovoříme o krátkodobých, dočasných nebo přechodných zájmech, přičemž opakem jsou zájmy trvalé. Podle stupně koncentrace máme zájmy jednostranné a mnohostranné. A co se týče společenských norem, existují zájmy žádoucí a nežádoucí. Podle obsahu dělíme zájmy na:

- společenskovědní (např. sledování politických událostí, zájmové studium cizích jazyků),
- pracovní-technické (např. práce s různými materiály, modelářské práce),
- přírodovědně-ekologické (např. pozorování objektů živé přírody, pěstitelské práce),
- estetickovýchovné (např. výtvarné činnosti, hudební činnosti, literárně-dramatické činnosti),
- tělovýchovné (např. kondiční cvičení s náčiním i bez náčiní),
- sportovní (např. aerobik, atletika),
- turistické (např. pěší turistika, vodní turistika).¹¹²

5.3.3. Sebeobslužné a veřejně prospěšné činnosti

„Sebeobslužné činnosti se zaměřují na vedení žáků k samostatnosti v péči o vlastní osobu a osobní majetek, jejich podstata spočívá v pěstování hygienických návyků, návyků kulturního chování a jednání s lidmi. Vytváření a upevňování sebeobslužných návyků je jednou z podmínek a zároveň první fází při formování mravních vlastností. Proces formování sebeobslužných návyků se řídí zákonitostmi učení, především učení senzomotorického a sociálního.“¹¹³

¹¹¹ HRDLIČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 56

¹¹² Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. a kol., Pedagogika volného času, Praha: Portál 2002, s. 93

¹¹³ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. a kol., Pedagogika volného času, Praha: Portál 2002, s. 102

„Veřejně prospěšné činnosti jsou součástí volného času a plně pro ně platí princip dobrovolnosti. Jediným správným postupem vychovatele při získávání žáků pro veřejně prospěšnou činnost je tedy vhodná motivace. Při promyšleném pedagogickém vedení jim tyto činnosti přinášejí pocit uspokojení, radost z dobrých výsledků a společenského ocenění práce.“¹¹⁴

5.3.4. Příprava na vyučování

„Jednou z nejdůležitějších činností v denním režimu dětského domova je příprava na vyučování. Zařazujeme ji v odpoledních hodinách až po odpočinku a rekreaci dětí, ve volných dnech zpravidla na nedělní dopoledne. Jejím úkolem je podporovat vzdělávací činnost školy, doplňovat a upevňovat vědomosti, dovednosti a návyky dětí získané při vyučování. Některým dětem musí vychovatel věnovat při přípravě na vyučování zvýšenou soustavnou péči, neboť úroveň jejich vědomostí, dovedností a návyků neodpovídá školou stanoveným požadavkům. Příprava na vyučování upevňuje i světový názor dětí, uspokojuje jejich touhu po poznání, rozvíjí pracovní dovednosti, kladný vztah k práci. V nemalé míře se podílí i na plnění úkolů mravní výchovy. Při přípravě na vyučování pěstujeme u dětí např. smysl pro povinnost a odpovědnost, vedeme je k dodržování norem společenského chování, k ohleduplnosti ke členům kolektivu, ke vzájemné pomoci kamarádům při vypracování domácích úkolů, pěstujeme smysl pro pořádek, samostatnost a odpovědnost za splnění uložených úkolů. Rozšiřováním okruhu vědomostí a dovedností z oblasti estetické výchovy, z výchovy tělesné a pracovní plní příprava na vyučování do jisté míry i úkoly dalších složek výchovy – výchovy tělesné, pracovní a estetické.“¹¹⁵

---

¹¹⁴ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. a kol., *Pedagogika volného času*, Praha: Portál 2002, s. 102

¹¹⁵ HRDLÍČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., *Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987, s. 56

„V denním režimu žáka má příprava na vyučování následovat až po důkladném odpočinku a rekreaci. Nejhlubší únava se u žáků projevuje mezi 13. a 15. hodinou. Proto se příprava na vyučování nemá konat odpoledne před 15. hodinou.“¹¹⁶

5. 4. Spontánní skupiny a činnosti

Je velice důležité, aby si děti hrály podle svých představ a pravidel a učit se jeden od druhého. Spontánní pohybové aktivity jsou umožněny nebo omezeny prostorem, materiálním vybavením, náčiním a náradím a postojem dospělého (pedagoga, vychovatele).¹¹⁷

„Spontánní pohybová aktivita je prostředkem:

- pohybového rozvoje – ovládání a procvičování dovedností,
- fyziologického rozvoje – ve spontánních hrách je dítě mnohem aktivnějším a mnohem intenzivněji se pohybuje,
- osobnostního a sociálního vývoje v samostatnosti, sebeodpovědnosti, vztahu k ostatním, dodržováním společenských a domluvených pravidel.“¹¹⁸

„V předškolní výchově a vzdělávání by měly být zajišťovány optimální podmínky pro spontánní aktivity dětí se širokým výběrem pohybových dovedností, a to zabezpečením dostatečného prostoru, času a podnětných podmínek, které by zabezpečily potřebný motorický a fyziologický vývoj dítěte. Tyto pohybové aktivity je nutné podněcovat a ovlivňovat nabízením pomůcek, a také je řídit a organizovat, poskytovat dětem zpětnou informaci a dopomoc. Vychovatelka by měla sledovat, jakým způsobem je děti provádějí, jak dodržují domluvená pravidla, a pomáhat dětem jejich představy realizovat. Umožní tak, aby každý mohl tyto nabídky využít a aby

---

¹¹⁶ PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. a kol., Pedagogika volného času, Praha: Portál 2002, s. 108

¹¹⁷ Srov. DVOŘÁKOVÁ, H., Pohybem a hrou rozvíjíme osobnost dítěte, Praha: Portál 2002, s. 95-96

¹¹⁸ DVOŘÁKOVÁ, H., Pohybem a hrou rozvíjíme osobnost dítěte, Praha: Portál 2002, s. 96

každý dostal příležitost naučit se novým pohybovým dovednostem, k jejichž zvládnutí dozraje.“¹¹⁹

5. 5. Hra

„V celé oblasti výchovy mimo vyučování má významné postavení hra jako výchovný prostředek. S přihlédnutím k věkovým zvláštnostem patří k nejoblíbenějším činnostem ve volném čase. Vhodně kompenzuje vyučování a působí jako relaxace. Je významným prostředkem nenásilného ovlivňování, a tedy výchovného vedení, a přitom i vhodnou příležitostí k poznávání dětí. Hry jsou součástí všech druhů a typů činností ve výchově mimo vyučování. Mohou působit na rozvoj všech stránek osobnosti a podle svého charakteru ovlivňují biologický, psychický i sociální rozvoj jedince. Podněcují pohybovou aktivitu, umožňují nenásilné získávání zkušeností, nových poznatků, dovedností a rozvíjení schopností. Většinou jsou doprovázeny kladnými city, přinášejí vzrušení a radost, umožňují odreagování napětí a negativních emocí. Podílejí se na utváření charakterových a volných vlastností. Mají též významnou úlohu socializace.“¹²⁰

„Hra je pro děti aktivita, ve které se cítí dobře, je to určitý druh řešení konfliktu. Hra je chápána jako mechanismus patřící k lidskému chování, dovoluje každému člověku redukovat neřešitelná napětí v normální zkušenosti a přenášet je do rovin, na nichž jsou řešitelná. Ve hrách jsou řešeny v životě existující rozpory mezi vyhráváním a prohráváním, a to v systému, který umožňuje, aby hráči střídavě vyhrávali a prohrávali. Ve hře mohou hráči spor rozvádět dále, nemusí však nést důsledky vznikající ze stejného takového chování mimo hru. Mohou si být předem jisti, že když prohrají, mohou začít znovu.“¹²¹

„Hra je forma činnosti, která se liší od práce i od učení. Člověk se hrou zabývá po celý život, avšak v předškolním věku má specifické postavení – je vůdčím typem

¹¹⁹ DVOŘÁKOVÁ, H., Pohybem a hrou rozvíjíme osobnost dítěte, Praha: Portál 2002, s. 97

¹²⁰ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., a kol., Školní družina, Praha: Portál 2003, s. 88

¹²¹ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, J., a kol., Školní družina, Praha: Portál 2003, s. 95

činnosti. Hra má řadu aspektů: aspekt poznávací, procvičovací, emociální, pohybový, motivační, tvořivostní, fantazijní, sociální, rekreační, diagnostický, terapeutický. Zahnuje činnosti jednotlivce, dvojice, malé skupiny i velké skupiny.¹²²

„Ve většině her jsou dovoleny přeměny, které v životě neexistují. Smí se souhlasit, odmítat, honit i prchat, blufovat, přesvědčovat apod. V každodenním životě se přikláníme k volbě jedné strany. Ve hře však každý mění svou taktiku, pokud si tím může zajistit úspěch ve hře. Podvádění je klasickým příkladem taktické přeměny. Hra je sférou svobodně zvoleného jednání, zahrnuje i speciální vyšetřování, testování, imitování, konstruování apod. V životě doznávají spory klidu jen vzácně, hra však řeší sporné příklady v krátkém časovém úseku.“¹²³

6. DĚTI Z DĚTSKÝCH DOMOVŮ A JEJICH PŘIPRAVENOST NA „NORMÁLNÍ“ ŽIVOT“

V České republice vyrůstá v dětských domovech asi 18 000 dětí. Marie Vodičková, předsedkyně Fondu ohrožených dětí uvádí, že „dobrá třetina z nich se dostává v dospělosti do konfliktu se zákonem.“¹²⁴

„Děti, které po dosažení plnoletosti opouštějí dětské domovy, obvykle venku nenacházejí žádnou oporu a končí na ulici. Z občánků, které nejdříve stát ve svých zařízeních zachránil před nazájmem jejich rodin, se stávají snadné oběti kriminálních živlů. Pomocnou ruku by tito mladí potřebovali i v době, kdy jsou již oficiálně dospělí. Proč tedy o problémech mladých lidí, opouštějících dětské domovy, dosud nikdo kromě fondu nemluvil?“¹²⁵

¹²² PRUCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník, Praha: Portál 2003, s. 75

¹²³ HÁJEK, B., PÁVKOVÁ, a kol., Školní družina, Praha: Portál 2003, s. 95

¹²⁴ POKORNÝ, M., Praha: Lidové noviny 1998, roč. 11, č. 49, I. sv., s. 5

¹²⁵ ŠTASTNÁ, Z., Praha: Práce 1995, roč. 51, 5. sv., s. 9

„Málokdo si uvědomuje, že každé „děčákovské“ dítě je samozřejmě handicapováno tím, že bylo vychováno v kolektivním zařízení a tak nepoznávalo životní vzory pro normální život. Neumí se orientovat v životě na svobodě. I když si umí vydělat peníze, neumí s nimi hospodařit. A kdyby i náhodou umělo, nestačí mu, protože nemá rodinu, která by mu v začátcích pomohla. Nemá kde bydlet, ztratí společnost z dětského domova a zoufale hledá novou. Pokud narazí na ty, kteří mu naslibují vztah a snimiž sklouzne na cestu zločinu, vrátí se rychle do kolektivního zařízení – jako vezeň.“¹²⁶

„Dokud mladý člověk něco neprovede, nikoho nezajímá. Je dospělý, ať si pomůže. Lidé opouštějící vězení se mohou obrátit na kurátora. Mládeži z děčáku, ačkoli taky vychází z nepřirozeného prostředí, se žádné sociální pomoci nedostává. Přitom v domově jsou děti zvyklé na pravidelný režim, vše za ně někdo zařídí. S nároky samostatného života se pak nedokáží vyrovnat, protože jsou sociálně mnohem nezralejší než jejich vrstevníci z normálních rodin. A ti, kdyby je někdo v osmnácti postavil samotné do světa, ať se o sebe starají, by si také mnohdy neporadili.“¹²⁷

6. 1. Použité metody a organizace výzkumného vzorku

Výzkum je realizován pomocí dotazníkové metody (dotazník v příloze č. 1). Otázky jsem volila a formulovala co nejjednoznačněji, aby dané odpovědi poskytly co nejlepší obraz o představách dítěte k dané problematice.

Dotazník obsahoval celkem 15 otázek, většinou dvoučlenných odpovědí – „Ano/Ne“, dále pak obsahuje vícečlenné položky, možnost volby jedné z více alternativ s názorovými odpověďmi.

---

¹²⁶ VÁCLAVOVÁ, L., Praha: Souvislosti 1996, roč. 7, č. 4, s. 249

¹²⁷ ŠŤASTNÁ, Z., Praha: Práce 1996, roč. 49, 5. sv., s. 12

Dvoučlenné odpovědi jsou navíc doplněny otázkami – „jak, proč, koho“, což podle mého mínění lépe vystihuje danou odpověď, zvláště tehdy, chci-li znát názor respondenta na určitou problematiku.

Odpověď „Nevím“ jsem v dotazníku neuváděla, přesto se v několika případech objevovala, proto je také ve statistickém zpracování výzkumného vzorku zařazena.

Dotazníky byly vyplňovány anonymně a zcela samostatně. Vyplňování proběhlo bez problémů.

Výzkumný vzorek je procentuálně a graficky vyhodnocen.

6. 2. Stanovení cíle ve výzkumném vzorku

Cílem praktické části bylo zjistit připravenost dětí z dětských domovů na samostatný život ve společnosti. Zajímaly mě názory dětí a jejich představy na svět po jejich odchodu do dětského domova.

6. 3. Charakteristika výzkumného vzorku, interpretace dat

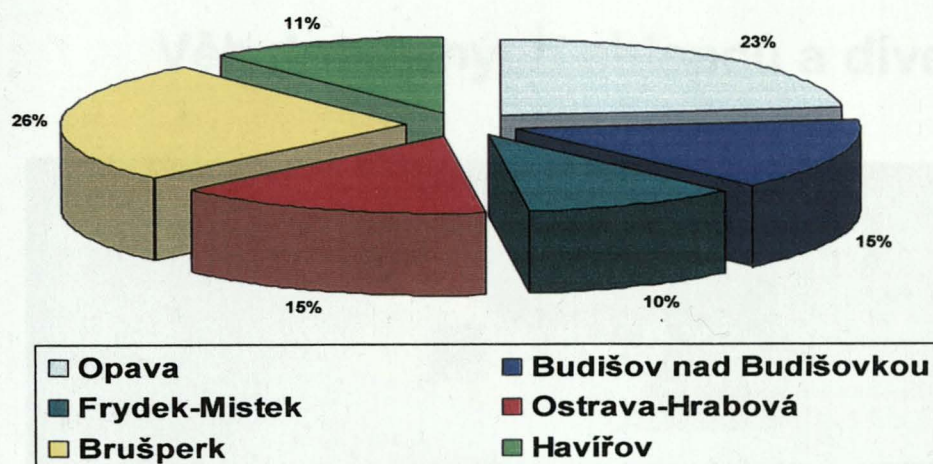
Dotazníky vyplnilo celkem 62 mladých lidí ze šesti dětských domovů. Počet respondentů jednotlivých dětských domovů, včetně pohlaví, znázorňuje tabulka č. 1 a graf č. 1.

Tabulka č. 1

Místo DD	Chalpci	Dívky	Celkem v DD
Opava	4	10	14
Budišov nad Budišovkou	5	4	9
Frydek-Místek	5	1	6
Ostrava-Hrabová	5	4	9
Brušperk	6	11	17
Haviřov	4	3	7
Celkový počet	29	33	62

Graf. č. 1

Procentuální zastoupení jednotlivých DD

Věkové složení respondentů je od dosažení věku 13 let až po 19 let (viz tabulka č. 2 a graf č. 2). Tuto věkovou skupinu jsem si vybrala z důvodu, že předpokládám určitou duševní vyspělost u respondentů a s ní spojenou alespoň částečnou představu o svém budoucím životě. Průměrný věk respondentů je 16,59 let.

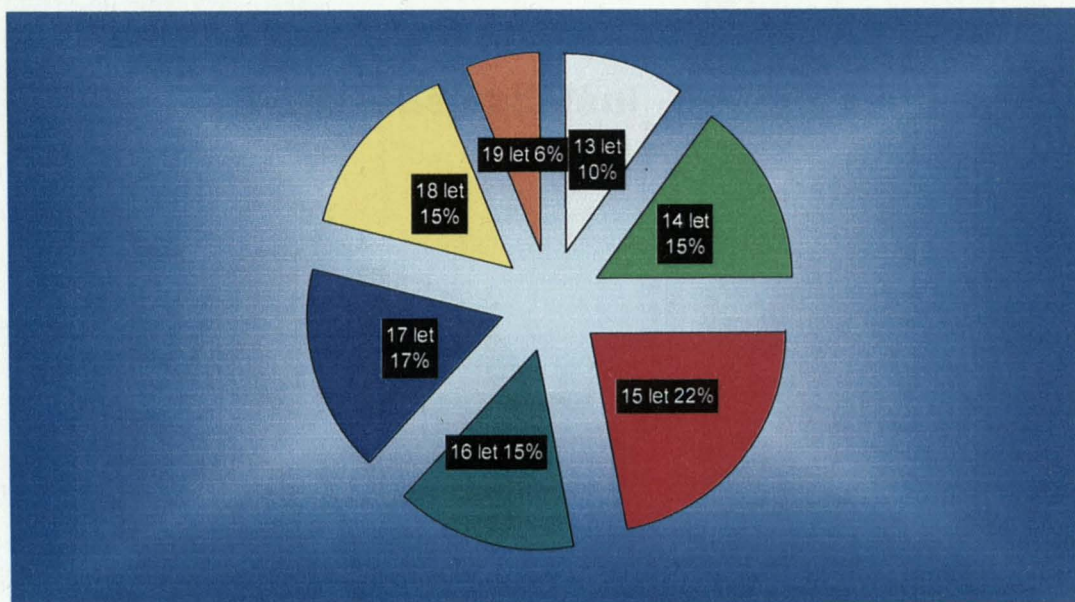

Tabulka č. 2

Věk	Celkový počet
13 let	6
14 let	9
15 let	14
16 let	9
17 let	11
18 let	9
19 let	4

Graf č. 2

Věk dotazaných chlapců a dívek

6.4. Vyhodnocení a interpretace výsledků

6.4.1. Vzdělání

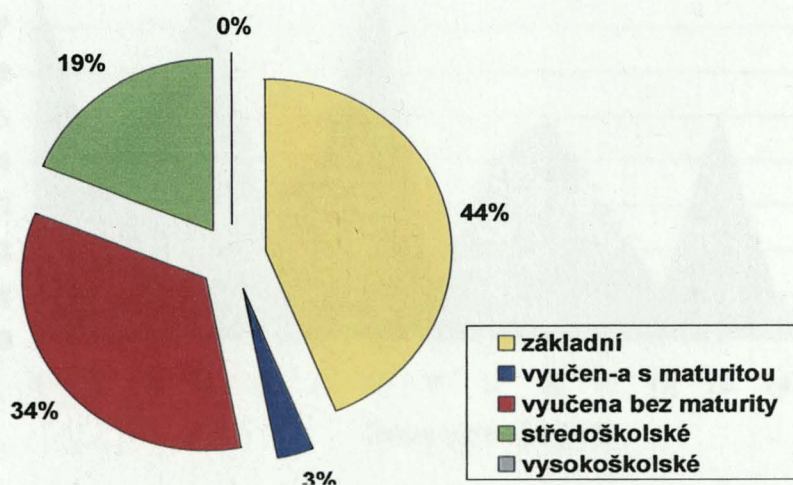
Vzhledem k nízkému věku respondentů má většina základní vzdělání. Další poměrná část je vyučena bez maturity. Procentuální zastoupení jednotlivých dosažených stupňů vzdělání vyjadřuje tabulka č. 3 a graf č. 3.

Tabulka č. 3

Vzdělání	Celkový počet
Základní	27
vyučen(a) s maturitou	2
vyučen(a) bez maturity	21
Středoškolské	12
Vysokoškolské	0

Graf č. 3

Dosažené vzdělání

6. 4. 2. Délka pobytu v dětském domově

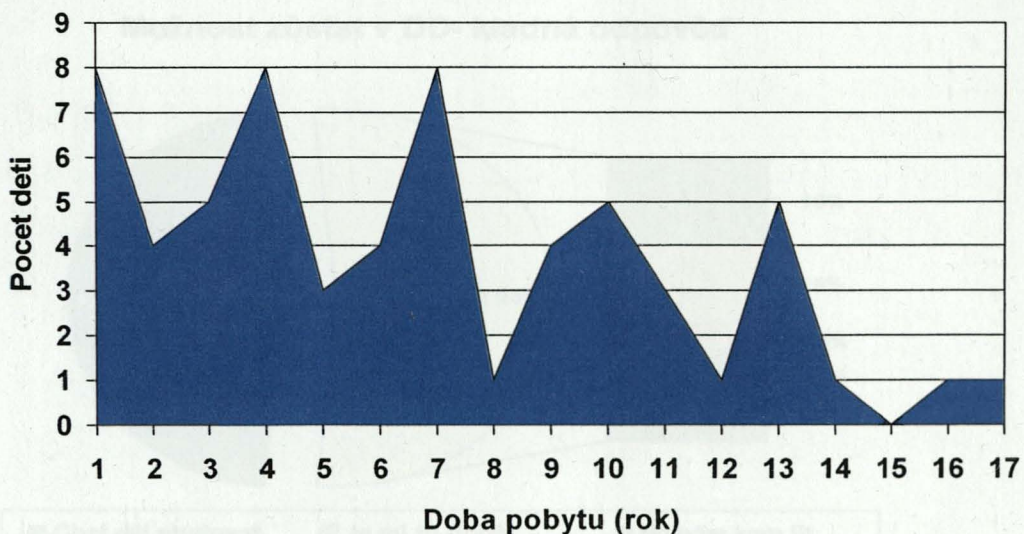
V tabulce č. 4 a grafu č. 4 jsem zmapovala délku pobytu v dětském domově. Největší zjištěné zastoupení dosáhly skupiny „do jednoho roku“, čtyřletý pobyt a sedmiletý pobyt. Průměrná délka pobytu je 6,59 let.

Tabulka č. 4

Délka pobytu (roky)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Počet dětí	8	4	5	8	3	4	8	1	4	5	3	1	5	1	0	1	1

Graf č. 4

Struktura délky pobytu v DD u respondentů

6. 4. 3. Odchod z dětského domova po dosažení zletilosti

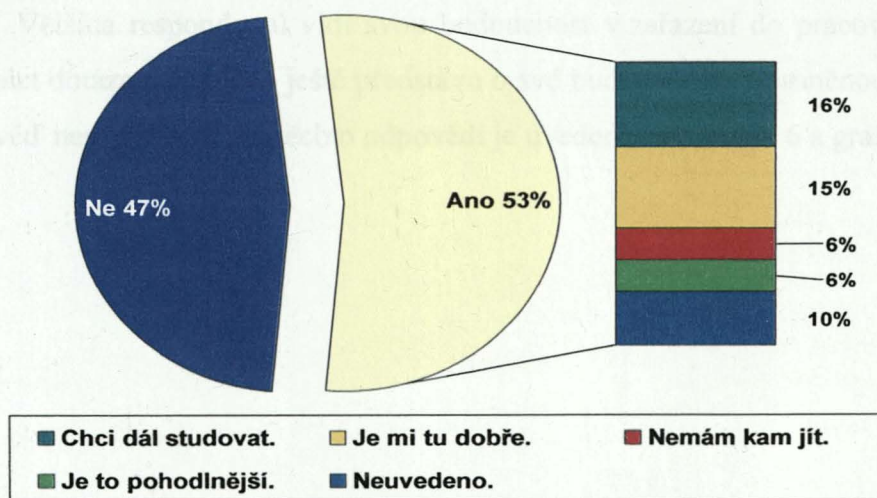
V této otázce jsem se respondentů ptala, zda-li by využili možnosti zůstat v dětském domově po dosažení zletilosti. Svou odpověď mohli také odůvodnit, této možnosti nevyužilo pouze 10 dotázaných. Strukturu odpovědí vyjadřuje tabulka č. 5 a graf č. 5_a a graf č. 5_b.

Tabulka č. 5

Odpověď	Počet	Odpověď	Počet
Ano	33	Ne	29
Chci dál studovat.	10	Chci jít domů.	5
Je mi tu dobře.	9	Chci si založit rodinu.	3
Nemám kam jít.	4	Chci se osamostatnit.	6
Je to pohodlnější.	4	Nelíbí se mi tu.	8
Neuvedeno.	6	Kvůli vychovatelům.	3
		Neuvedeno	4

Graf č. 5_a

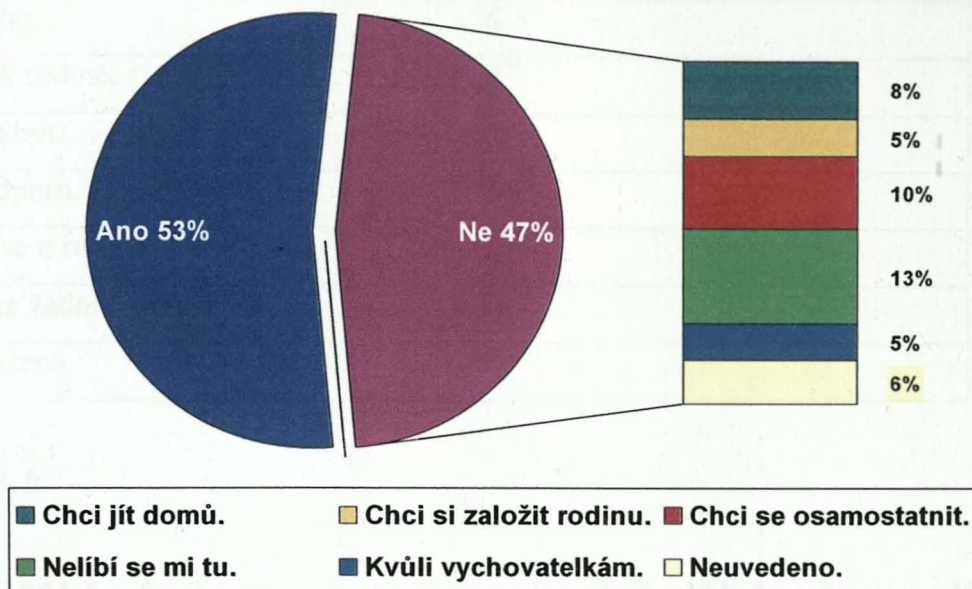
Možnost zůstat v DD- kladná odpověď

Graf č. 5_b

Možnost zůstat v DD - záporná odpověď

6. 4. 4. Představa o vlastní budoucnosti

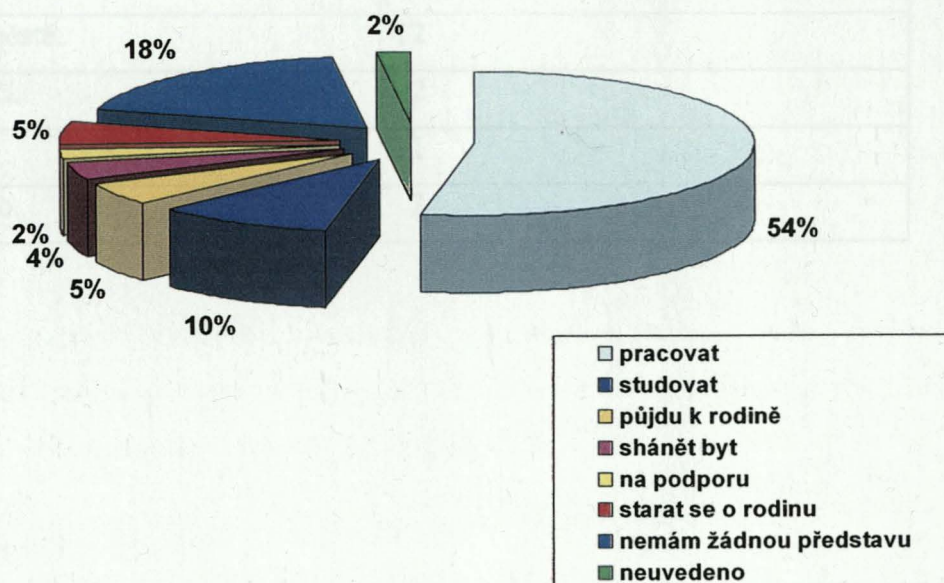
Většina respondentů vidí svou budoucnost v zařazení do pracovního procesu. Jedenáct dotázaných nemá ještě představu o své budoucnosti vyjasněnou. Pouze jeden odpověď neuvedl. Rozbor těchto odpovědí je uveden v tabulce č. 6 a grafu č. 6.

Tabulka č. 6

Odpověď	Počet
Pracovat.	33
Studovat.	6
Půjdu k rodině.	3
Shánět byt.	4
Na podporu.	1
Starat se o rodinu.	3
Nemám žádnou představu.	11
Neuvedeno.	1

Graf č. 6

Máš představu o tom, co budeš dělat, až opustíš dětský domov?

6. 4. 5. Představa o bydlení

Většina respondentů vidí svou budoucnost u svých rodičů nebo své rodiny (teta, babička atd.). Další poměrné části dotázaných se líbí ve městě současného dětského domova, ale blíže svou představu nespécifikovali. Osmnáct procent respondentů na tuto otázku zatím nezná odpověď. Dva dotázaní odpověď neuvedli (viz tabulka č. 7 a graf č. 7).

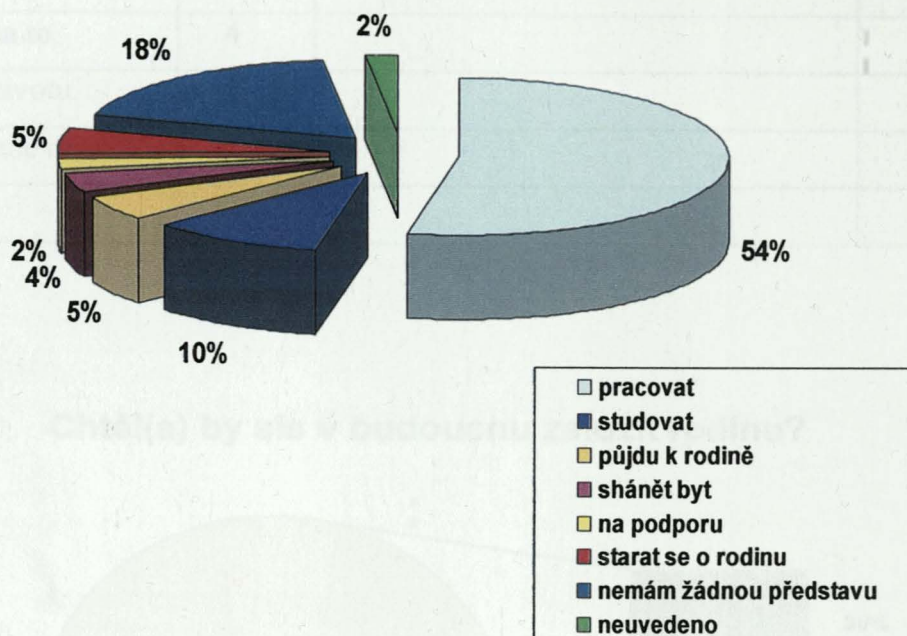
Tabulka č. 7

Místo pobytu	Počet
U rodičů.	15
U rodiny.	7
U přítele.	3
V ubytovně.	2
Ve svém bytě.	8
V tomto městě.	12
V zahraničí.	2
Nevím.	11
Neuvedeno.	2

Graf č. 7

Máš představu o tom, co budeš dělat, až opustíš dětský domov?

6. 4. 6. Založení vlastní rodiny v budoucnu

Devadesát pět procent dotázaných odpovědělo kladně. Jako odůvodnění odpovědí ve většině případů uvedli přání mít vlastní rodinu a starat se o děti. Rozbor těchto odpovědí je uveden v tabulce č. 8 a grafu č. 8.

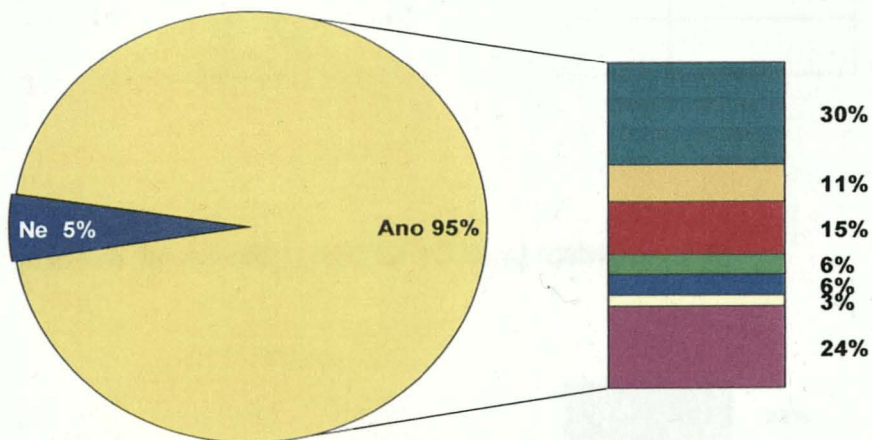

Tabulka č. 8

Odpověď	Počet	Odpověď	Počet
Ano	59	Ne	3
Chci mít děti.	18	Mám strach z porodu.	1
Chci mít rodinu.	7	Jedna holka už mě zklamala a to stačí.	1
Nechci zůstat sám.	9	Neuveden.	1
Těším se na to.	4		
Patří to k životu.	4		
Je to pro mne důležité.	2		
Neuveden.	15		

Graf č. 8

Chtěl(a) by sis v budoucnu založit rodinu?

■ Chci mít děti.	■ Chci mít rodinu.
■ Nechci zůstat sám(a).	■ Těším se na to.
■ Patří to k životu.	■ Je to pro mne důležité.
■ Neuvedeno.	

6. 4. 7. Snaha najít si zaměstnání

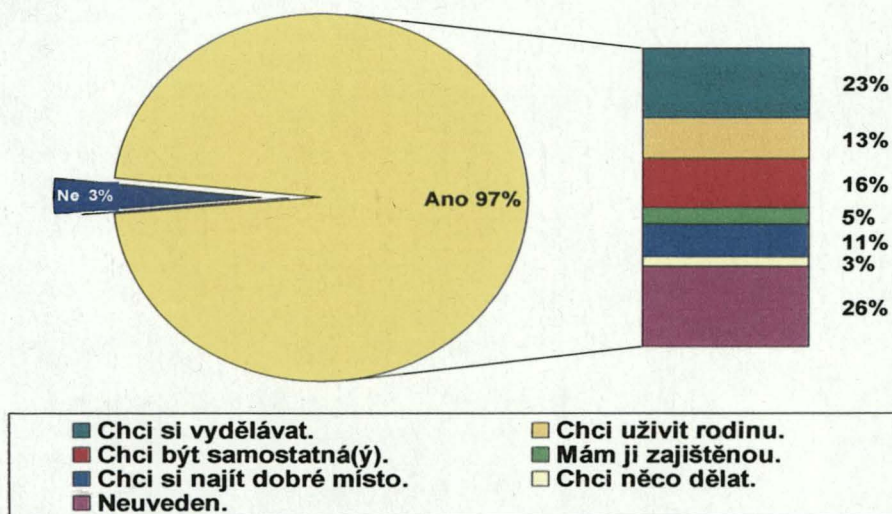
Až na dvě výjimky si chtějí všichni najít práci. Hlavním společným důvodem jsou peníze a to buď pro svou potřebu nebo pro svou rodinu. Dvacetšest procent důvod nevedlo – viz tabulka č. 9 a graf č. 9.

Tabulka č. 9

Odpověď	Počet	Odpověď	Počet
Ano	60	Ne	2
Chci si vydělávat.	14	Nechci pracovat.	1
Chci uživit rodinu.	8	Neuveden.	1
Chci být samostatný.	10		
Mám ji zajištěnou.	3		
Chci si najít dobré místo.	7		
Chci něco dělat.	2		
Neuveden.	16		

Graf č. 9

Budeš se snažit najít si sám(a) zaměstnání

6. 4. 8. Životní cíl

Nejdůležitějším životním cílem je pro respondenty rodinné zázemí, potom následuje dobré vzdělání a úspěch v práci (viz. tabulka č. 10 a graf č. 10).

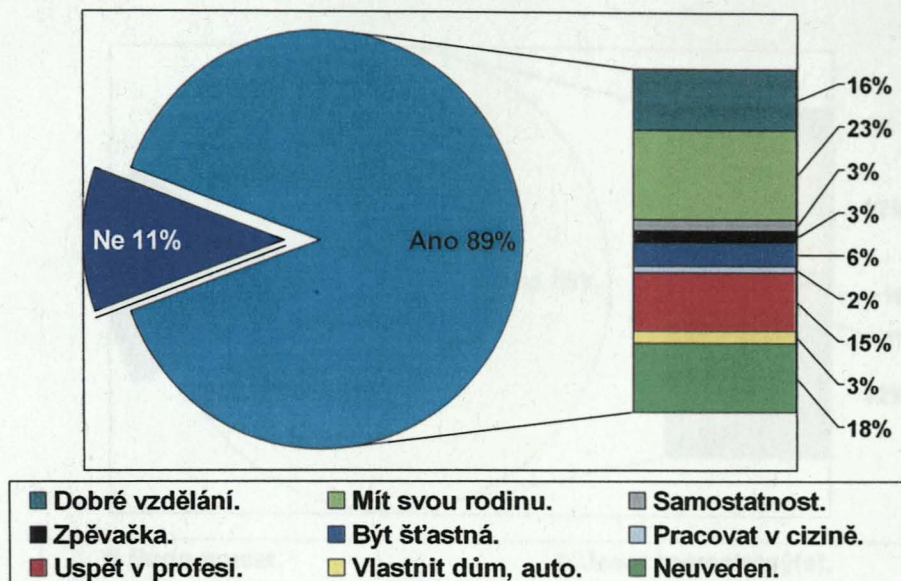
Tabulka č. 10

Odpověď	Počet	Odpověď	Počet
Ano	55	Ne	7
Dobré vzdělání.	10	Neuveden	7
Mít svou rodinu.	14		
Samostatnost.	2		
Zpěvačka.	2		
Být šťastný(á).	4		
Pracovat v cizině.	1		
Uspěť v profesi.	9		
Vlastnit dům, auto.	2		
Neuveden.	11		

Graf č. 10

Máš představu, čeho by si chtěl(a) v životě dosáhnout?

6. 4. 9. Schopnost se o sebe postarat

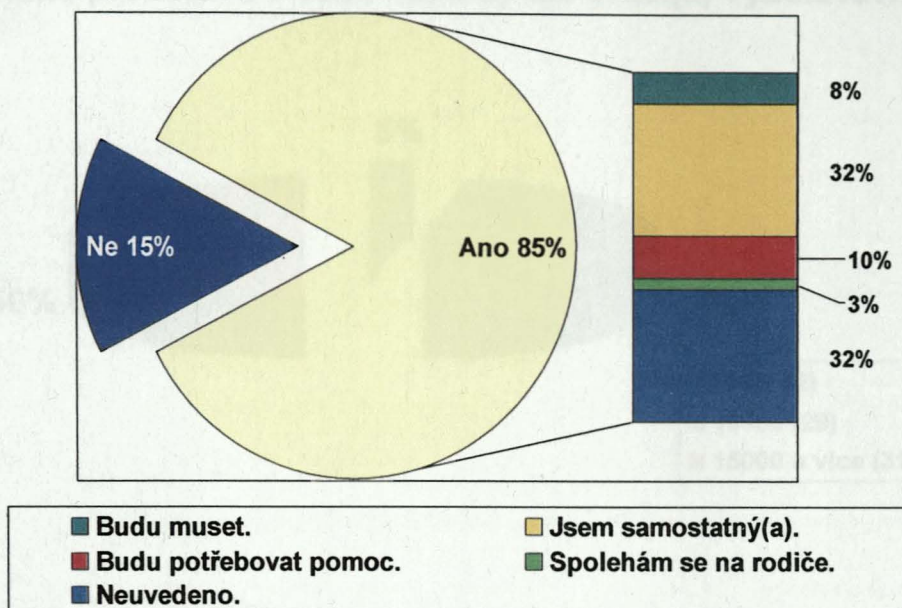
Většina respondentů je sebevědomá a věří ve své schopnosti. Patnáct procent vyjádřilo obavy z této situace. Strukturu odpovědí vyjadřuje tabulka č. 11 a graf č. 11.

Tabulka č. 11

Odpověď	Počet	Odpověď	Počet
Ano	53	Ne	9
Budu muset.	5	Spoléhám se na matku.	1
Jsem samostatný.	20	Je to pro mne problém.	2
Budu potřebovat pomoc.	6	Nevím.	5
Spoléhám se na rodiče.	2	Neuvedeno.	1
Neuvedeno.	20		

Graf č. 11

Uměl by ses postarat o sebe po odchodu z dětského domova?

6. 4. 10. Finanční potřeby

Odpovědi na tuto otázku vyplývají ze životních cílů respondentů. Zhruba jedna polovina se spokojí s pokrytím základních potřeb rodiny a druhá polovina chce žít pohodlně bez žádných omezení. Pouze dva respondenti zamítli potřebu peněz (viz. tabulka č. 12 a graf č. 12).

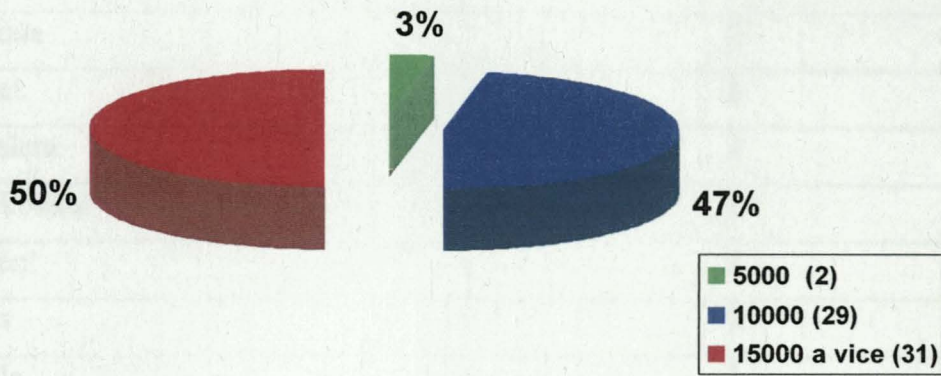
Tabulka č. 12

Částka	Počet odpovědí
5000	2
10000	29
15000 a více	31

Graf č. 12

Máš představu o tom, kolik by sis chtěl(a) vydělávat?

6. 4. 11. Zájmová činnost

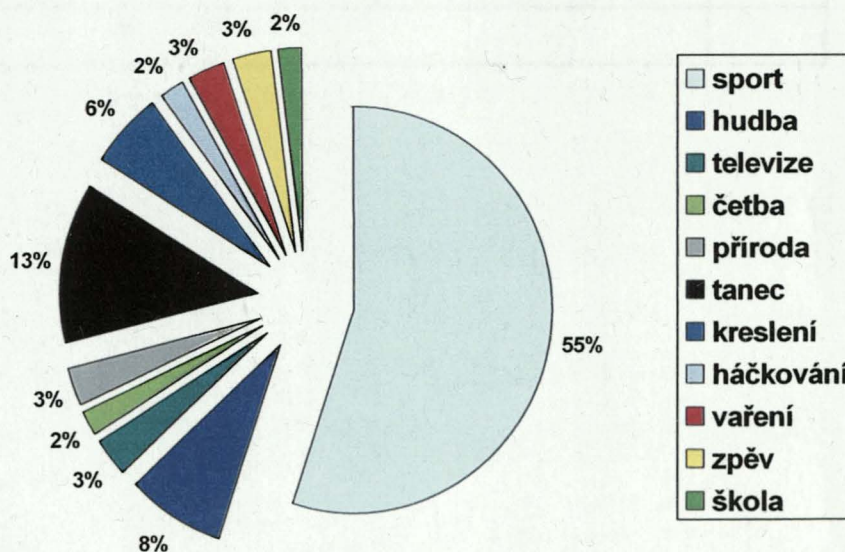
V zájmech respondentů dominuje sport v různých podobách a to převážně kolektivních. Z dalších činností následuje tanec a hudba (viz. tabulka č. 13 a graf č. 13).

Tabulka č. 13

Zájmová činnost	Počet odpovědí
Sport	34
Hudba	5
Televize	2
Četba	1
Příroda	2
Tanec	8
Kreslení	4
Háčkování	1
Vaření	2
Zpěv	2
Škola	1

Graf č. 13

Zájmová činnost respondentů

6. 4. 12. Důvěra – hledání pomoci

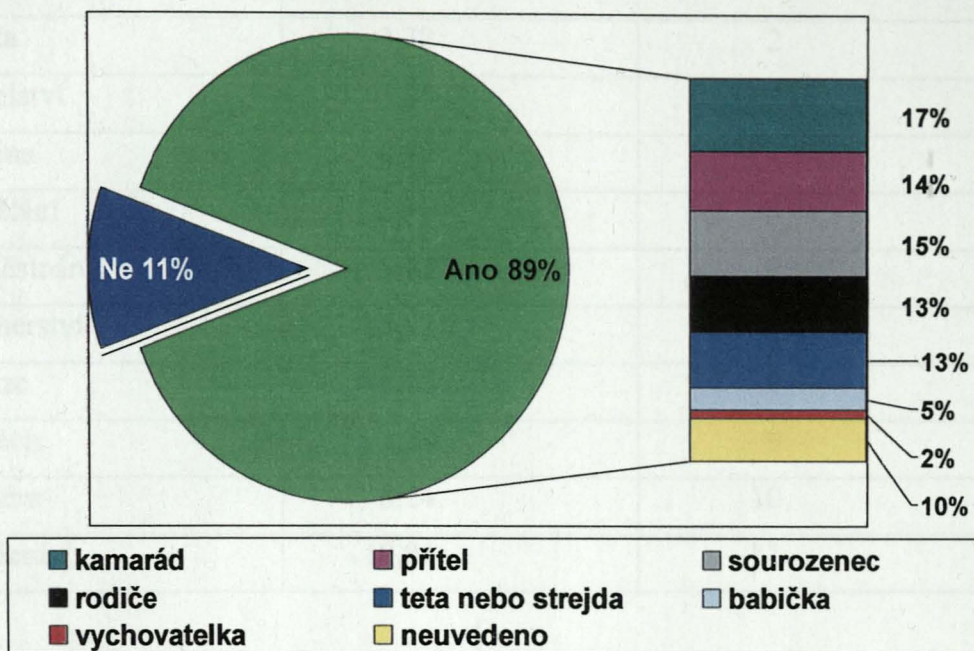
Největší důvěru u respondentů si získali kamarádi a přátelé. Za nimi následují rodinní příslušníci – sourozenci, rodiče, tety a strejdové. Jedenáct procent dotázaných nevěří nikomu (viz. tabulka č. 14 a graf č. 14).

Tabulka č. 14

Odpověď	Počet	Odpověď	Počet
Ano	55	Ne	7
Kamarád	11	Nemůžu se na nikoho spolehnout	5
Přítel	8	Nechci být na nikom závislý	1
Sourozenec	9	Neuvedeno	1
Rodiče	8		
Teta nebo strejda	8		
Babička	3		
Vychovatelka	1		
Neuvedeno	6		

Máš někoho, na koho se můžeš spolehnout?

6. 4. 13. Žebříček hodnot

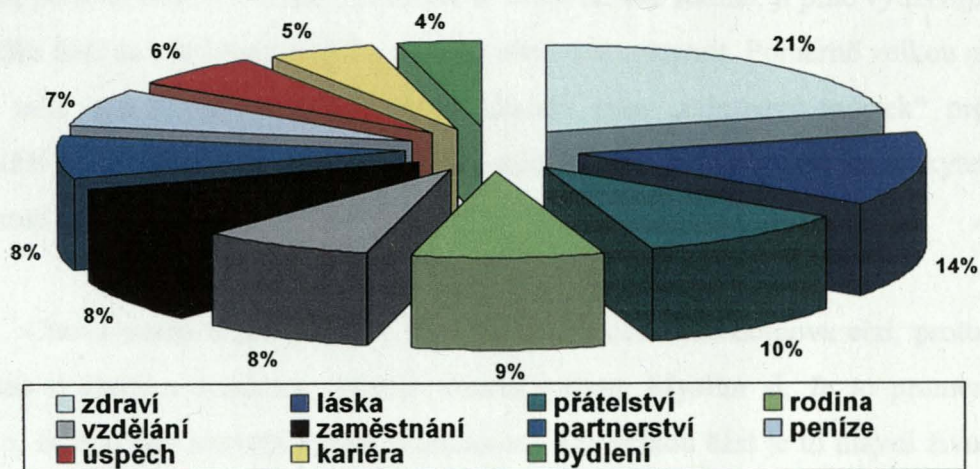
Pro zodpovězení této otázky měli respondenti k dispozici 10 hodnot, o kterých si myslím, že jsou pro člověka důležité. Úkolem respondentů bylo sestavit z těchto typů vlastní žebříček hodnot a označit ho čísly 1 – 10. Dle vlastního uvážení mohli respondenti do žebříčku dopsat svou prioritu. Této možnosti využil pouze jeden dotazovaný, který na prvním místě uvedl „bydlení“. Dle výsledků uvedených v tabulce č. 15 a grafu č. 15 je pro respondenty nejdůležitější zdraví a láska. Dále následuje přátelství a rodina. Materialistické hodnoty se umístily až na konci žebříčku.

Tabulka č. 15

Hodnota	Průměrná známka	Umístění
Zdraví	2,21	1
Láska	3,32	2
Přátelství	4,35	3
Rodina	4,92	4
Vzdělání	5,76	5
Zaměstnání	5,77	6
Partnerství	5,97	7
Peníze	6,21	8
Úspěch	7,29	9
Kariéra	8,24	10
Bydlení	10,84	11

Graf č. 15

Co si myslíš, že je v životě nejdůležitější?

Závěr

Samostatný vstup do života je pro dospívajícího člověka obtížný a zvláště pro děti vychovávané v dětských domovech.

Rodina je útvar, který nelze ničím nahradit. Uměle vytvořená rodina dětského domova nemůže nikdy plně zastoupit skutečnou rodinu. Je to dáno již počtem rodinných členů nebo-li svěřenců dětského domova, kterým se nelze plně věnovat. V tomto ohledu je výhodnější pěstounská péče nebo adopce.

Děti, kterým se (vinou dospělých) nedostalo kvalitního rodinného zázemí si sebou nesou těžké břímě svého handicapu. Studie Matějčka dokazuje, že děti z dětských domovů mají nízkou společenskou kompetenci. Jsou náchylní k asociálnímu chování, a rovněž se u nich v pozdějším věku často objevují zápisy v trestním rejstříku. Zůstávají často bez životního partnera, mají problémy v sexuální oblasti a jsou celkově nespokojeni s vývojem svého života.

Každý, kdo jednou poznal teplo vlastního domova, se ho těžko zříká. Děti, které poznaly pouze jeho „náhražku“ tj. dětský domov, by rády cítily náruč skutečné rodiny. Rozhodující zlom nastává v dosažení dospělosti, kdy se děti musí rozhodnout o svém dalším pobytu. Děti, které mají možnost se vrátit ke své rodině, ji plně využívají. Další část dětí sází na své sebevědomí a chce se plně osamostatnit. Poměrně velkou skupinu tvoří také děti, které využívají dětský domov jako „odrazový můstek“ pro svou nejbližší budoucnost, tj. po dobu dalšího studia nebo do doby, než se naskytne další možnost bydlení.

Citová vazba k druhé osobě není nikomu z dětského domova cizí, proto téměř všichni si chtějí v budoucnu založit vlastní rodinu. Myslím si, že to pramení také z toho, že tyto děti nechtějí zůstat osamoceny. Pro velkou část je to hlavní životní cíl. Jejich přáním je šťastná harmonická rodina s dětmi a spoustou lásky.

Pro dobré rodinné zázemí je jednou z potřeb také finanční zajištění. Základem dle respondentů je dobré vzdělání a úspěch v práci. V představě o výši tohoto zabezpečení se již trochu rozcházejí. Výsledky vyplývají z jejich životních cílů. Mě mě překvapilo, že zhruba jedna polovina by chtěla vydělávat 15000,-- korun a více, a celých 47% 10000,-- korun. Pouze 3% respondentů uvádí, že chtějí vydělávat 5000,-- korun. Mé překvapení vychází z přesvědčení, že děti žijící v dětském domově nemají představu o financích, což můj výzkum vyvrátil. Respondenti nechtějí pouze nečinně přihlížet, ale chtějí se aktivně podílet na rozhodování o svém dalším životním putování. Proto si také téměř všichni chtějí najít práci sami a tak rozhodnout o svém zařazení do pracovního procesu, které je pro ně klíčové jak z pohledu životních cílů, tak pro další seberealizaci. Tohle zjištění je také velmi pozitivní, neboť z části vypovídá o tom, že jsou děti vedeny k samostatnosti a žít plnohodnotný život.

Každý člověk si po splnění svých povinností vytváří prostor pro své zájmy. Již ze způsobu života respondentů lze vytušit oblibu kolektivních sportů, které nejen upoutají, ale i utužují vzájemné vztahy. Takto stmelený kolektiv vytváří nové možnosti pro hledání pomoci v osobním životě. Respondenti zde najdou spoustu kamarádů a přátel, ke kterým naleznou po čase plnou důvěru. Tito lidé jsou pro respondenty nejbližší a tak mnohdy získávají v otázce důvěry přednost před rodinnými příslušníky.

Jsou-li, nebo nejsou-li dotazované děti připravené na budoucí život mimo dětský domov, to ukáže pouze čas. Z výzkumu však jasně vychází, že děti jsou z velké většiny sebevědomé, cítí se připravené, mají představu o financích a životě, který je po odchodu z ústavu čeká.

Seznam literatury

BAVLÍN, J. a kol., Sborník Romové a dětské domovy, Ústí nad Labem: Občanské sdružení Hnutí R 1997

DVOŘÁKOVÁ, H., Pohybem a hrou rozvíjíme osobnost dítěte, Praha: Portál 2002

GURÁŠOVÁ, H., a kol., Výchovná problematika v dětských zařízeních, Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví 1996

HELUS, Z., Vyznat se v dětech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987

HOLUB, J., NOVÁ, H., Zákon o rodině a předpisy související, Praha: Portál, 2005

HRDLIČKOVÁ, V., PÁVKOVÁ, J., Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987

CHALOUPKA, L, VOCILKA, Miroslav, Etopedie, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1986

KRAMER, H., Psychologie rodiny, Praha: Portál 2001

MALACH, J., Teorie a metodika výchovy, Ostrava: Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita 2004

MATĚJČEK, Z., O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Praha: Portál 2001

MATĚJČEK, Z. a kol., Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny, Praha: Portál 1999

MATĚJČEK, Z. a kol., Osvojení a pěstounská péče, Praha: Portál 2002

MATOUŠEK, O., Ústavní péče, Praha: Sociologické nakladatelství 1995

MLČÁK, Z., Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny, Ostrava: Repronis 1996

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. a kol., Pedagogika volného času, Praha: Portál 2002

POPEL, Z., Příručka pro odborné zaměstnance sociálních ústavů, Praha: ROH-Práce 1951

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ E., MAREŠ J., Pedagogický slovník, Praha: Portál 2003

ŠVANCAR, Z., BURIÁNOVÁ, J., Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1988

VALENTA, V., Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova, Ústí nad Labem: Krajský pedagogický ústav 1975

VOCILKA, M., Dětské domovy v České republice I. – teoretická východiska, Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy 1999

VOCILKA, M., Vybrané statě z etopedie, Most: Regionální středisko výchovy a vzdělávání 1994

DOTAZNÍK

Dobrý den, jmenuji se Petra Antlová, jsem studentka Teologické fakulty v Českých Budějovicích a chtěla bych Vás požádat o vyplnění dotazníku, který mi velice pomůže ve vypracování mé diplomové práce. Tímto dotazníkem chci zjistit, jak jste připravení na svůj budoucí život.

Na vyplnění dotazníku budete mít tolik času, kolik budete potřebovat. Chtěla bych Vás upozornit, že dotazník je anonymní, odpovídejte, prosím, pravdivě. Žádám Vás, abyste si důkladně přečetli každou otázku a odpovídali podle Vašeho přesvědčení.

Nyní si otázky v dotazníku spolu projdeme. Budete-li mít nějaké dotazy, přihlaste se a já vám na ně odpovím.

Otázky dotazníky:

1. Zaškrtni jednu z odpovědí. Jsi muž žena

2. Napiš svůj věk ..... let

3. Jakého jsi dosáhl(a) vzdělání? Správnou odpověď zaškrtni. Pokud stále studuješ, napiš název školy nebo učiliště a způsob ukončení studia (s maturitou nebo bez maturity).

základní vyučen(a) s maturitou vyučen(a) bez maturity

středoškolské vysokoškolské

Studuji:

.....

4. Napiš, jak dlouho jsi v dětském domově? ..... let

5. Kdyby jsi měl(a) možnost zůstat v dětském domově po dosažení zletilosti, chtěl(a) by si? Zaškrtni ano nebo ne a svou odpověď zdůvodni.

ano   proč .....

ne   proč .....

6. Máš představu o tom, co budeš dělat, až opustíš dětský domov? Napiš do volných řádků.

.....
.....

7. Máš představu o tom, kam půjdeš bydlet, až opustíš dětský domov? Napiš do volných řádků.

.....
.....

8. Chtěl(a) by sis v budoucnu založit rodidnu? Zaškrtni ano nebo ne a svou odpověď zdůvodni proč.

ano   proč .....

ne   proč .....

9. Budeš se snažit najít si sám(a) zaměstnání? Zaškrtni ano nebo ne a svou odpověď zdůvodni proč.

ano   proč .....

ne   proč .....

10. Máš představu, čeho by jsi chtěl(a) v životě dosáhnout? Zaškrtni ano nebo ne a svou odpověď zdůvodni proč.

ano   proč .....

ne   proč .....

11. Uměl(a) by ses postarat o sebe po odchodu z dětského domova? Zaškrtni ano nebo ne a svou odpověď zdůvodni proč.

ano   proč .....

ne   proč .....

12. Máš představu o tom, kolik by sis chtěl(a) vydělávat? Zaškrtni ano nebo ne a svou odpověď zdůvodni proč.

ano   proč .....

ne   proč .....

13. Máš nějaké zájmy?

ano   jaké .....

ne   proč .....

14. Máš někoho, na koho se můžeš spolehnout? Zaškrtni ano nebo ne. V případě, že ano, pak napiš koho a v případě, že ne, napiš proč.

- ano koho .....
- ne proč .....

15. Přiděl čísla 1-10 podle toho, co si myslíš, že je v životě nejdůležitější a nejméně důležité. Číslo 1 přiděl tomu, co je nejvíce důležité, číslo 10 tomu, co si myslíš, že je nejméně důležité. Pokud je pro tebe důležitější něco, co není uvedeno, dopiš to níže na volné řádky a také očíslej.

láska	.....	partnerství	.....
zdraví	.....	zaměstnání	.....
přátelství	.....	vzdělání	.....
peníze	.....	úspěch	.....
rodina	.....	kariéra	.....

.....

.....

Děkuji Vám za čas strávený nad tímto dotazníkem a za jeho vyplnění.

Petra Antlová

ANTLOVÁ, P. *Dětské domovy a začlenění dětí do společnosti*. České Budějovice 2005. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedocí práce M. Kaplánek.

Klíčové pojmy: náhradní rodinná péče, ústavní péče, zařízení ústavní výchovy, dětské domovy, výchova a vzdělávání v dětských domovech.

Práce se zabývá dětskými domovy, výchovou a vzděláváním v dětských domovech. Teoretická část charakterizuje náhradní rodinnou péči, ústavní péči a zařízení ústavní výchovy. Praktická část zkoumá názory dětí z šesti dětských domovů na život a jejich připravenost se začlenit do společnosti po odchodu z dětských domovů.

Key words: Children's and family services, institutional care, types of institutional care, children's home, raising and educating in children's home.

This work is a study of different types of children's homes and the methods used in raising and educating children in these environments. This paper looks at the theories underlying the different models for providing family services and institutional care and also provides an analysis of the effectiveness of these methods by offering children's opinions on the life in six different children's homes and an analysis of how ready they are to be assimilated into society when they leave these different environments.